

จากแหล่งผลิตไฟฟ้าสู่การพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยว: เขื่อนภูมิพล พ.ศ.2544-2561

ธนวัฒน์ เอกจัน*

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการศึกษาบทบาทและความสำคัญของเขื่อนภูมิพลที่เปลี่ยนแปลงไปในช่วงระหว่างพ.ศ.2544-2561 จากการศึกษาพบว่า ก่อนปีพ.ศ.2544 เขื่อนภูมิพลมีบทบาทสำคัญในฐานะเขื่อนผลิตไฟฟ้าและชลประทาน แต่เมื่อเขื่อนภูมิพลเผชิญกับคำถามของสังคมในเรื่องผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ การไฟฟ้าฝ่ายผลิต (กฟผ.) ซึ่งมีหน้าที่ดูแลเขื่อนภูมิพลจึงพยายามปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ใหม่ให้กับเขื่อนในฐานะสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และวิชาการ เมื่อการท่องเที่ยวเริ่มได้รับความนิยมช่วงพ.ศ.2544-2550 กฟผ.ก็เริ่มพัฒนาเขื่อนภูมิพลให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามนโยบายของรัฐ มีการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก และจัดให้มีกิจกรรมต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว จากนั้นช่วงพ.ศ.2551-2561 เมื่อการท่องเที่ยวของเขื่อนภูมิพลได้รับความนิยมมากยิ่งขึ้น จึงมีการพัฒนาการท่องเที่ยวให้ครบวงจรและให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ต่อมาช่วงพ.ศ.2560-2561 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้เข้ามามีบทบาทมากในการจัดกิจกรรมและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวในเขื่อนเพื่อตอบสนองต่อนักท่องเที่ยวและกระแสสังคม มีการใช้สื่อออนไลน์เข้าช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวและกิจกรรมต่างๆ ส่งผลให้มียกท่องเที่ยวมากขึ้น และสามารถกระตุ้นเศรษฐกิจในพื้นที่ได้ จนทำให้เขื่อนภูมิพลกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดตาก

คำสำคัญ: เขื่อนภูมิพล, แหล่งผลิตไฟฟ้า, การท่องเที่ยว, จังหวัดตาก, การอนุรักษ์, สิ่งแวดล้อม

---

* สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีจากสาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
เมื่อพ.ศ.2567

บทนำ

กำเนิดของเขื่อนมีมาตั้งแต่สมัยโบราณซึ่งอาจย้อนไปได้ถึง 3,000 ปีก่อน การสร้างเขื่อนในยุคแรกเกิดขึ้นด้วยเหตุผลด้านเกษตรกรรม แต่การปฏิวัติอุตสาหกรรมทำให้การก่อสร้างเขื่อนเปลี่ยนไปทั้งในด้านขนาดและวัตถุประสงค์ ความต้องการไฟฟ้าพลังงานน้ำเพื่อรองรับการเติบโตของอุตสาหกรรมส่งผลให้เกิดการสร้างเขื่อนเพิ่มขึ้นทั่วยุโรปและอเมริกาเหนือ ความต้องการกระแสไฟฟ้าพลังงานในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษที่ 20 ได้เร่งการก่อสร้างเขื่อนให้เกิดอย่างรวดเร็วมากขึ้น เพื่อใช้เป็นแหล่งพลังงานทดแทนที่ผลิตกระแสไฟฟ้า ไปจนถึงเพื่อรองรับการขยายตัวภาคการเกษตร ความจำเป็นในการกักเก็บน้ำเมื่อจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นส่งผลให้เกิดการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่หลายแห่ง ขณะเดียวกันกลุ่มรัฐบาลในประเทศที่กำลังพัฒนา (developing country) ก็มีนโยบายการสร้างเขื่อนมากขึ้นโดยอ้างความจำเป็นทางเศรษฐกิจ ต่อมาความตระหนักรู้ของสังคมถึงผลกระทบเชิงลบทางนิเวศวิทยาที่เขื่อนมีต่อระบบนิเวศของแม่น้ำได้ผลักดันให้เกิดการเคลื่อนไหวเพื่อรื้อถอนเขื่อนทั่วยุโรป ในศตวรรษที่ 20 การรื้อเขื่อนในยุโรปและสหรัฐอเมริกาถือเป็นก้าวสำคัญในการฟื้นฟูระบบนิเวศและการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ¹ สำหรับการสร้างเขื่อนในประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการน้ำที่รัฐให้ความสำคัญมาตลอดช่วงทศวรรษ 2490-2510 โดยช่วงทศวรรษ 2500-2510 ถือเป็นยุคทองของการสร้างเขื่อนที่ถือเป็นสัญลักษณ์ของการพัฒนา และเป็นช่วงเวลาที่รัฐบาลสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เยอรมนี ฝรั่งเศส เนเธอร์แลนด์ และออสเตรเลียมีบทบาทในการสนับสนุนการสร้างเขื่อนอย่างมาก เขื่อนภูมิพลซึ่งสร้างแล้วเสร็จในพ.ศ.2507 เป็นเขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้าที่เรียกว่า “เขื่อนเอนกประสงค์” ก็เป็นสัญลักษณ์ของการพัฒนาอย่างชัดเจนและนำไปสู่โครงการสร้างเขื่อนเอนกประสงค์อื่นๆ ตามมา² โดยการสร้างเขื่อนที่เป็นสัญลักษณ์ของการพัฒนาดังกล่าวทำให้เกิดภาพแทนความจริง (representation) ที่ว่าการสร้างเขื่อนไม่มีผลเสีย

---

¹ พรศักดิ์ ปัญญาลิขิต, “ประวัติศาสตร์การสร้างเขื่อน และการ ‘รื้อเขื่อน’ เพื่อคืนความสมดุลให้แก่ระบบนิเวศ,” เว็บไซต์มูลนิธิสืบอนาคตเสถียร, <https://www.seub.or.th/bloging/knowledge/2024-79/>, สืบค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2566.

² โดม ไกรปรกรณ์, “ขบวนการสิ่งแวดล้อมในสังคมไทยระหว่าง พ.ศ.2525-2535: ศึกษาการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเขื่อนน้ำโจน เขื่อนแก่งกรุง และเขื่อนปากมูล,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิตภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), น.53.

อันใดอีกทั้งยังสามารถสะท้อนความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศได้³ ทั้งที่ในความจริงแล้วการสร้างเขื่อนได้ส่งผลกระทบต่อมหาศาล ดังที่มีชาวบ้านในอำเภอสามเงา จังหวัดตาก ได้คัดค้านการสร้างเขื่อนภูมิพลในปี 2502 เพราะทำให้น้ำท่วมและกลุ่มชาวบ้านต้องอพยพไปอยู่ที่อื่น เป็นต้น⁴ ในเวลาต่อมาองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมปรากฏตัวขึ้นในช่วงครึ่งหลังของทศวรรษ 2510 เริ่มเกิดความตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขึ้น โดยเฉพาะภายใต้การบริหารจัดการธรรมชาติของรัฐ จนเกิดขบวนการเคลื่อนไหวสิทธิชุมชนผลักดันให้รัฐเปลี่ยนนโยบายการจัดการธรรมชาติ ประกอบกับในเวลาต่อมาช่วงทศวรรษ 2520-2530 มีการสร้างเขื่อนเกิดขึ้นอีกหลายแห่งที่ดำเนินการโดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) ซึ่งได้รับการสนับสนุนหรือชี้แนะจากสหรัฐอเมริกาและประเทศอุตสาหกรรมต่างๆ ดังที่เกิดขึ้นกับประเทศอื่นๆ ในโลกช่วงยุคสงครามเย็น อันมีเป้าหมายมุ่งประโยชน์ด้านการพัฒนาแหล่งน้ำและการผลิตกระแสไฟฟ้าซึ่งในกรณีไทยนั้นมีเขื่อนภูมิพลเป็นต้นแบบ ผลกระทบของเขื่อนได้เกิดต่อชาวบ้านเป็นจำนวนมาก จึงได้เกิดการเคลื่อนไหวต่อต้านคัดค้านการสร้างเขื่อนตามมาอีกหลายกรณี⁵

ผลกระทบจากการสร้างเขื่อนและการคัดค้านต่อต้านการสร้างเขื่อนในลักษณะดังกล่าวเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในทำนองเดียวกันหลายพื้นที่ทั่วโลก ดังพบในงานศึกษาจำนวนหนึ่งได้แก่ งานของ Norris Hundley (2009) เรื่อง *Water and the West: The Colorado River Compact and the Politics of Water in the American West*⁶ และงานของโดม ไกรปกรณ์ (2548) เรื่อง “ขบวนการสิ่งแวดล้อมในสังคมไทยระหว่าง พ.ศ.2525-2535: ศึกษาการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเขื่อนน้ำโจน เขื่อนแก่งกรุง และเขื่อนปากมูล”⁷ งานศึกษาเรื่อง “นิเวศวิทยาการเมืองของการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในประเทศไทย: กรณีศึกษาโครงการเขื่อน

---

³ กิตติพร ใจบุญ, “ความจริงในเรื่องเขื่อน บทศึกษาการปฏิบัติการทางวาทกรรมในสังคมไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2490-2537,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทฉบับจิต สหามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538), น. 36-41.

⁴ โดม ไกรปกรณ์, “ขบวนการสิ่งแวดล้อมในสังคมไทยระหว่าง พ.ศ.2525-2535,” น.58.

⁵ เรื่องเดียวกัน, น.66-96.

⁶ Norris Hundley (Jr.), *Water and the West: The Colorado River Compact and the Politics of Water in the American West* (California: University of California Press, 2009).

⁷ โดม ไกรปกรณ์, “ขบวนการสิ่งแวดล้อมในสังคมไทยระหว่าง พ.ศ.2525-2535.”

แก่งเสี้ยน” โดย ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ (2543)⁸ งานของกิตติพร ใจบุญ (2538) เรื่อง “ความจริงในเรื่องเขื่อน: บทศึกษาการปฏิบัติการทางวาทกรรมในสังคมไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2490-2537”⁹ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีงานที่ศึกษาภาพลักษณ์ของเขื่อน ซึ่งเน้นย้ำถึงผลกระทบด้านลบของการสร้างเขื่อน เช่น งานศึกษาเรื่อง “แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐ: ศึกษาเฉพาะโครงการเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำ” ของอุษณีย์ ศิริสุนทรไพบุลย์ (2538)¹⁰ และเรื่อง “ท่าทีของสื่อมวลชนต่อโครงการก่อสร้างเขื่อนพลังน้ำของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีเขื่อนน้ำโจน เขื่อนแก่งกรุง เขื่อนปากมูล” ของเยาวดา ตฤณานนท์ (2535)¹¹ เป็นต้น งานเหล่านี้ชี้ให้เห็นผลกระทบจากการสร้างเขื่อนที่มีต่อชุมชนและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังทำให้เห็นการต่อสู้เพื่อรักษาลิขิตที่อยู่อาศัยของคนและชีวิตในป่า และการบริหารจัดการธรรมชาติที่ผิดพลาดของผู้มีอำนาจและรัฐ แต่ประเด็นที่ยังไม่ค่อยมีการถกเถียงหรือศึกษานักก็คือ เหตุใดการคัดค้านการสร้างเขื่อนในประเทศไทยที่เกิดขึ้นไม่ได้ทำให้รัฐหรือผู้ที่สนับสนุนการสร้างเขื่อน คิดที่วางมือจากโครงการสร้างเขื่อนหรือถึงขั้นคิดทำการรื้อเขื่อนเหมือนในประเทศที่พัฒนาแล้ว แม้จะเห็นว่าเขื่อนได้สร้างผลกระทบมากมายเพียงไรก็ตาม มิหนำซ้ำรัฐยังพยายามที่จะใช้กฎหมายหรือความรุนแรงเข้าไปจัดการกับขบวนการต่อสู้คัดค้านการสร้างเขื่อน ทว่าเมื่อรัฐได้ค้นพบว่าการจัดการกับผู้เห็นต่างด้วยวิธีการรุนแรงทำได้ยากขึ้นหรือยิ่งก่อให้เกิดการต่อต้าน รัฐจึงได้หันมาใช้วิธีการสร้างสภาพ บทบาท หรือภาพลักษณ์ใหม่ให้แก่เขื่อนโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาพของการเป็นแหล่งอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการพัฒนาเขื่อนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งในเชิงทัศนศึกษาและเชิงนิเวศเพื่อกลบเกลื่อนผลกระทบด้านลบของเขื่อนหรือเพื่อต่อสู้กับขบวนการคัดค้านการสร้างเขื่อน เขื่อนจึงได้กลายเป็นภาพจำจาก

---

⁸ ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, “นิเวศวิทยาการเมืองของการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในประเทศไทย: กรณีศึกษาโครงการเขื่อนแก่งเสี้ยน,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543).

⁹ กิตติพร ใจบุญ, “ความจริงในเรื่องเขื่อน บทศึกษาการปฏิบัติการทางวาทกรรมในสังคมไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2490-2537.”

¹⁰ อุษณีย์ ศิริสุนทรไพบุลย์, “แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐ: ศึกษาเฉพาะโครงการเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำ,” (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538).

¹¹ เยาวดา ตฤณานนท์, “ท่าทีของสื่อมวลชนต่อโครงการก่อสร้างเขื่อนพลังน้ำ ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีเขื่อนน้ำโจน เขื่อนแก่งกรุง เขื่อนปากมูล,” (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535).

แหล่งผลิตพลังงานไฟฟ้าเพื่อการพัฒนาประเทศ และเป็นพื้นที่ที่สร้างปัญหาให้กับผู้คนและสิ่งแวดล้อม มาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่เน้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศท่ามกลางกระแสการต่อต้านเขื่อนและการท่องเที่ยวที่ขยายตัวเพิ่มมากขึ้น เขื่อนภูมิพลจังหวัดตากซึ่งเป็นกรณีตัวอย่างที่บทความชิ้นนี้ศึกษา ได้แสดงให้เห็นกระบวนการสร้างภาพลักษณ์แบบใหม่ให้แก่เขื่อนรวมไปถึงความพยายามของรัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการต่อต้านขบวนการต่อสู้คัดค้านการสร้างเขื่อนโดยใช้วิธีการสร้างสถานภาพ บทบาท และภาพลักษณ์ให้เขื่อนเป็นไปในทิศทางตรงกันข้ามกับสิ่งที่สังคมหรือผู้ที่ไม่เห็นด้วยรับรู้ซึ่งดูเหมือนว่าจะประสบความสำเร็จและสามารถคงความเป็นเขื่อนเอาไว้ได้มาอย่างยาวนานและมีแนวโน้มว่าจะสามารถรักษาภาพลักษณ์นี้ได้ต่อไปเรื่อยๆ

บทความนี้ต้องการศึกษาโดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (historical approach) เอกสารหลักฐานที่ใช้ประกอบด้วยเอกสารชั้นต้น เช่น เอกสารของกระทรวงการท่องเที่ยว เอกสารสมาคมนักอุทกวิทยาไทยและการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เอกสารชั้นรอง เช่น วิทยานิพนธ์ สื่อออนไลน์ และใช้การสัมภาษณ์ เนื้อหาบทความนี้แบ่งการอภิปรายออกเป็น 3 ส่วนสำคัญตามลำดับเวลา ส่วนแรกจะกล่าวถึงการท่องเที่ยวเขื่อนภูมิพลในระยะแรก (ก่อน พ.ศ.2544) ต่อมาเป็นเรื่องการท่องเที่ยวเขื่อนภูมิพลในระยะที่สองช่วงระหว่างพ.ศ.2544-2550 และจากนั้นเป็นเนื้อหาการท่องเที่ยวเขื่อนภูมิพลในช่วงสุดท้าย คือตั้งแต่ทศวรรษ 2550 เป็นต้นมา

“ไฟฟ้าไม่พอใช้” และ “ไฟฟ้าน้ำตก” เขื่อนยันฮีถึงเขื่อนภูมิพลในพลวัตสงครามเย็น

ในหนังสือ *เขื่อนภูมิพล: กว่าจะมาเป็นวันนี้* ที่เขียนขึ้นโดยสมาคมนักอุทกวิทยาไทย และการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ได้อธิบายว่าผลจากสงครามมหาเอเชียบูรพาในช่วง พ.ศ.2488 ทำให้โรงไฟฟ้าที่สำคัญของไทย ได้แก่ โรงไฟฟ้าวัดเสียบ และโรงไฟฟ้าหลวงสามแสน ถูกทำลาย แม้ว่าซ่อมแซมแล้วก็ยังใช้การได้ไม่เต็มมากนัก ในขณะที่ส่วนภูมิภาคนั้นก่อนสงคราม พื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศยังไม่มีไฟฟ้าใช้ทั้งสิ้น การฟื้นฟูประเทศหลังภาวะสงครามต้องใช้พลังงานไฟฟ้าในปริมาณมหาศาลจนเครื่องกำเนิดไฟฟ้าที่มีอยู่เดิมไม่สามารถผลิตกระแสไฟฟ้าได้เพียงพอต่อความต้องการ จึงทำให้กลุ่มผู้ปกครองเห็นว่าควรมีการพัฒนาไฟฟ้าพลังน้ำขึ้น เพราะเชื่อว่าไทยมีทรัพยากรน้ำเพียงพอที่จะผลิตกระแสไฟฟ้า ดังคำแถลงนโยบายของรัฐบาลควง อภัยวงศ์ เมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ.2491 ที่กล่าวว่าจะดำเนินการให้มีพลังงานราคาถูกเพื่อประโยชน์ของโรงงานอุตสาหกรรมทั่วไป โดยจะมุ่งไปพัฒนาพลังงานจากธรรมชาติคือ “พลังงาน

ไฟฟ้าจากน้ำตก”¹² นโยบายนี้ส่งต่อมาจากสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามในเวลาต่อมา เมื่อ พ.ศ.2492 ม.ล.ชูชาติ กำภู เสนอแผนงานห้าปีแก่กระทรวงเกษตรธิการ ในรายงานพัฒนาพื้นที่ลุ่มเจ้าพระยา Report on Irrigation, Drainage and Water Communication of the Chao Phya River Basin (August 1949) เพื่อพัฒนาการเกษตร การคมนาคม และการผลิตกระแสไฟฟ้า โดยในตอนท้ายของรายงาน มีข้อเสนอด้วยว่าควรมีการก่อสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำขนาดใหญ่ (Impounding Dam) บนแม่น้ำปิงและแม่น้ำน่านเพื่อเป็นแหล่งน้ำต้นทุนหลังจากที่ได้ก่อสร้างโครงการเจ้าพระยาเสร็จแล้ว ในแผนโครงการลงทุนระยะยาวเพื่อการชลประทาน พ.ศ.2500 ถึง พ.ศ.2504 แนบท้ายหนังสือที่ระลึกในการเปิดเขื่อนเจ้าพระยา วันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2500 กรมชลประทานได้คัดเลือกโครงการไฟฟ้าพลังน้ำที่สมควรลงทุนในระยะ 5 ปีไว้ 4 โครงการ ได้แก่ โครงการยันฮี (ตาก) ผลิตไฟฟ้า 50,000 กิโลวัตต์ โครงการต้นน้ำ (เพชรบุรี) 3,500 กิโลวัตต์ โครงการโตนงาช้าง (สงขลา) 4,000 กิโลวัตต์ และโครงการลำพระเพลิง (นครราชสีมา) 4,000 กิโลวัตต์ โดยมีการพิจารณากันว่าโครงการยันฮีเป็นโครงการที่ดีและคุ้มค่ามากที่สุด จนกระทั่งกรมชลประทานขอระงับการสร้างไฟฟ้าพลังน้ำที่เขื่อนเจ้าพระยาไว้ก่อน เพราะที่เขื่อนเจ้าพระยามีค่าลงทุนต่อกิโลวัตต์แพงกว่าที่ยันฮีหนึ่งเท่าตัว¹³

ในปี 2494 ม.ล.ชูชาติ กำภู ในฐานะอธิบดีกรมชลประทานได้สั่งให้นายช่างกองแผนผังกรมชลประทาน นายบุญชอบ กาญจนลักษณะ เตรียมข้อมูลน้ำประจำวันในแม่น้ำต่างๆ เพื่อติดตามเข้าพบนายกรัฐมนตรี และได้ข้อสรุปว่าจะให้กรมชลประทานดำเนินการสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำขนาดใหญ่ของประเทศในลำน้ำปิง โดยกู้เงินจากธนาคารโลก เพื่อให้คนในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดมีไฟฟ้าใช้อย่างทั่วถึงในราคาถูก โดยไม่ต้องใช้น้ำมันหรือถ่านต้มน้ำทำสตีม หลังจากนั้นจึงเริ่มมีโครงการสำรวจแม่น้ำปิงตั้งแต่อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ถึงจังหวัดตาก¹⁴ โครงการดังกล่าวนี้เป็นโครงการที่ทำให้คณะสำรวจรู้สึกอิหลือเหลือในความคิดระหว่างความต้องการอนุรักษ์ธรรมชาติกับความต้องการพัฒนาประเทศ ดังที่ในระหว่างการสำรวจ คณะผู้สำรวจท่านหนึ่ง คือ ดร. วิชา เศรษฐบุตร ได้ให้ทัศนะและความรู้สึกไว้ว่า “ถ้าการล่องแม่ปิงคราวนี้ประสบความสำเร็จ ได้พบสถานที่ที่เหมาะสมแก่การสร้างทำนบ พวกเราก็คงต้องมาปราบที่ทำลายภูเขา สร้างทำนบเพื่อจะกั้นแม่น้ำ ให้น้ำเอ่อท่วมที่นาของชาวลุ่มแม่ปิง ทิวทัศน์ที่เรา

¹² สมาคมนักอุทกวิทยาไทยและการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, *เขื่อนภูมิพล: กว่าจะมาเป็นวันนี้* (กรุงเทพฯ: บม สเดชั่น จำกัด, 2557), น.36-37.

¹³ *เรื่องเดียวกัน*, น.38-40.

¹⁴ *เรื่องเดียวกัน*, น.45-46.

กำลังผลิตเฟลิดอยู่ขณะนี้ก็จะไม่มีเหลือ และแม้แต่แก่งงามๆ ในลำน้ำก็จะมีให้นักนิยมไพร มาชมได้ต่อไป ถ้าไม่พบที่ตั้งทำนบเสียเลยก็ดีไปอย่าง แต่หมายถึงว่าเมืองไทยจะถูกจัดอยู่ใน ประเทศล้าหลังไปอีกกี่ศตวรรษก็ไม่ทราบ...”¹⁵ อย่างไรก็ตามในที่สุดคณะสำรวจก็ได้พบพื้นที่ที่เหมาะสมในการสร้างทำนบกั้นเขื่อน คือ ช่องเขายันฮี

หลังจากค้นพบพื้นที่ในการสร้างทำนบ กรมชลประทานเริ่มจัดคณะดำเนินงาน โครงการศึกษาความเหมาะสมขั้นต้นขึ้น เนื่องจากโครงการนี้มีทั้งเป้าหมายที่จะควบคุมแม่น้ำปิง เพื่อการชลประทานกับการป้องกันอุทกภัยพร้อมกับการผลิตพลังงานไฟฟ้า จึงต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญหลากหลายสาขามาร่วมมือกันเพื่อหาข้อมูลด้านต่างๆ รายงานโครงการยันฮีจัดทำ แล้วเสร็จในราวปลายปี พ.ศ.2498 มีจำนวนสองเล่ม ชื่อว่า Report on Yanhee Project, Thailand for Power, Irrigation, Flood Control and Navigation Volume ผลการศึกษา สรุปว่าโครงการยันฮีเป็นโครงการผลิตกระแสไฟฟ้าได้ในราคาถูกกว่าโรงไฟฟ้าชนิดอื่น และมี สติติทางอุทกวิทยาเพียงพอที่จะดำเนินการสร้างเขื่อนได้จึงเหมาะสมแก่การลงทุน โดยมีคณะ ผู้เชี่ยวชาญจาก United States Bureau of Reclamation (USBR) ของอเมริกา ได้พิจารณา ผลจากงานภาคสนามและหารือกับฝ่ายไทยแล้วมีความเห็นร่วมกันว่าผลการเจาะสำรวจที่ เขแก้วมีสภาพทางธรณีวิทยาเหมาะสมกับการสร้างเขื่อนซึ่งมีขนาดสูงกว่าโครงการเดิมที่เขายันฮี จึงเสนอให้ย้ายตำแหน่งที่ตั้งเขื่อนจากเขายันฮีมาเป็นเขแก้ว ทว่าเนื่องจากชื่อ “ยันฮี” ได้ กลายเป็นชื่อติดปากที่คนรู้จักคุ้นเคยกันแล้วจึงยังคงใช้ชื่อ “โครงการยันฮี” หรือ “เขื่อนยันฮี” ไปตามเดิม¹⁶ และมีการวางแผนการสร้างจนได้เริ่มมีการก่อสร้างเขื่อนยันฮีเมื่อพ.ศ.2500 และ ในปีเดียวกันนี้เองก็มีการตั้ง “การไฟฟ้ายันฮี” กฟผ. เพื่อรับผิดชอบการสร้างเขื่อนและผลิต ไฟฟ้าพลังน้ำส่งไปยังหลายภูมิภาค โดยวิเคราะห์ว่าประโยชน์ในด้านพลังงานไฟฟ้าสามารถผลิต กำลังไฟฟ้าได้ 560 เมกะวัตต์หรือปีละ 2,200 ล้านยูนิิต ซึ่งอาจส่งพลังงานไฟฟ้าไปยังจังหวัด ต่างๆ ทั้งภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันตก รวมถึง 36 จังหวัด สำหรับ ประโยชน์ด้านการชลประทานในฤดูฝนนั้นจะทำให้พื้นที่บนลุ่มน้ำปิงจากเขื่อนลงมาสามารถทำ นาได้ประมาณ 1,500,000 ไร่ ในฤดูแล้งสามารถจะช่วยให้พื้นที่ในโครงการเจ้าพระยาผลิตพืช ฤดูแล้งได้อีกประมาณ 2,000,000 ไร่ และประโยชน์ด้านการคมนาคมซึ่งเป็นหัวใจของการขนส่ง ในภาคกลาง เรือขนาดกินน้ำลึก 2 เมตรจะขึ้นล่องจากจังหวัดนครสวรรค์ถึงอำเภอฮอดจังหวัด

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, น.52.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, น.71-72.

เชียงใหม่ได้เป็นระยะทางถึง 400 กิโลเมตร เชื้อนนี้ซึ่งเก็บกักน้ำได้ถึง 12,200 ล้านลูกบาศก์เมตรอาจกักน้ำหลากมาในฤดูน้ำไว้เพื่อบรรเทาอุทกภัย ต่อมาในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2501 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ได้พระราชทานพระปรมาภิไธยให้เป็นชื่อเชื้อนว่า “เชื้อนภูมิพล” และในวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ.2507 ได้เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถเพื่อทรงประกอบพิธีเปิดเชื้อนและทรงกดปุ่มขนานนเครื่องกำเนิดไฟฟ้าเครื่องที่ 1 เข้าระบบและนับตั้งแต่นั้นโรงไฟฟ้าพลังน้ำเชื้อนภูมิพลก็ได้ทำหน้าที่ผลิตไฟฟ้ามาโดยตลอด นอกจากนี้เชื้อนภูมิพลยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญและกิจกรรมนันทนาการต่างๆ ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว และจัดโครงการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจของประเทศ สามารถทำให้ผู้คนเห็นว่าเชื้อนสร้างผลประโยชน์ได้อย่างมหาศาล¹⁷

การท่องเที่ยวเชื้อนภูมิพลในระยะแรก (ก่อนปี 2544)

การท่องเที่ยวเชื้อนภูมิพลในระยะแรกเป็นผลพลอยได้จากการสร้างเชื้อนเนื่องจากไม่ใช่วัตถุประสงค์หลักของการสร้างเชื้อนเพื่อผลิตไฟฟ้า การปรับปรุงภูมิทัศน์ต่างๆ ดำเนินการโดยหน่วยงานภายในเชื้อนเอง ยังไม่มีการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกอย่าง ททท. และยังไม่เน้นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างเป็นรูปธรรม แม้ว่าจะมีกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ก็เป็นเพียงกิจกรรมที่จัดขึ้นเป็นการภายในและเน้นการเผยแพร่ออกไปให้บุคคลภายนอกได้รู้จักในนามโครงการต่างๆ มากกว่า ทั้งนี้โครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์นั้นน่าจะเป็นการจัดขึ้นเนื่องจากกระแสการต่อสู้คัดค้านการสร้างเชื้อนรวมทั้งผลกระทบจากการสร้างเชื้อนในบริเวณพื้นที่การสร้างเชื้อนที่เกิดขึ้นเรื่อยมาด้วย อย่างไรก็ตามการพัฒนาภูมิทัศน์และการจัดกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้เองต่อมาได้กลายมาเป็นพื้นฐานสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างเป็นทางการ ในด้านหนึ่งก็ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวขยายตัวมากขึ้นจนทำให้เชื้อนภูมิพลกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดตาก ทั้งนี้เชื้อนภูมิพลถูกสร้างขึ้นตั้งแต่ พ.ศ.2490 และเริ่มวางแผนการสร้างมาเรื่อยๆ มีการพัฒนาระบบไฟฟ้า ติดตั้งเครื่องกำเนิดไฟฟ้าเครื่องที่ 8 เครื่องสุดท้ายในปี 2534 ได้เริ่มเปิดให้คนเข้ามาชมภายนอกตรงบริเวณสันเชื้อนที่เห็นวิวแม่น้ำปิงและภูเขาบริเวณเชื้อน ต่อมาทางเชื้อนภูมิพลก็เริ่มสร้างสถานที่ต่างๆ ในบริเวณพื้นที่เชื้อนมากขึ้นที่ไม่ใช่แค่สัน

---

¹⁷ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, “เชื้อนภูมิพล (จ.ตาก) ความเป็นมา,” เว็บไซต์การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, <https://www.egat.co.th/home/bhumibol-dm/#>, สืบค้นเมื่อ 10 พฤศจิกายน 2566.

เซียน เช่น ในปี 2539 ได้สร้างสวนเฉลิมพระเกียรติที่เขื่อนแม่ปิงตอนล่าง เพื่อถวายเป็นราชสักการะแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เนื่องในโอกาสทรงครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี เป็นสวนดอกไม้ และยังมีสวนน้ำ สนามกอล์ฟ และตั้งอาคารเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2542 เป็นต้น

สถานการณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้การผลิตกระแสไฟฟ้าของเขื่อนเกิดความพลิกผัน คือ การปรับขึ้นของราคาน้ำมันในตลาดโลกและการวางกฎเกณฑ์ทางรายได้และสัมปทานที่เข้มงวดขึ้นของกลุ่มโอเปคตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2510 เป็นต้นมาเป็นแรงผลักดันที่ทำให้บริษัทน้ำมันต่างประเทศแสวงหาแหล่งผลิตน้ำมันและปิโตรเลียมแห่งใหม่ โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และประเทศไทย¹⁸ ช่วงพ.ศ.2514-2525 ราคาน้ำมันโลกเพิ่มขึ้นกว่าสิบเท่าตัว จากลิตรละ 40 สตางค์ เป็นลิตรละ 4 บาท ส่งผลต่อต้นทุนการผลิตไฟฟ้า เนื่องจากในเวลานั้นใช้น้ำมันเตาผลิตไฟฟ้าคิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 70 ไฟฟ้าพลังงานน้ำก็ไม่อาจผลิตกระแสไฟฟ้าได้อย่างเพียงพอต่อความต้องการ บวกกับต่อมาเกิดการค้นพบก๊าซธรรมชาติในอ่าวไทย กฟผ.จึงริเริ่มซื้อก๊าซจาก ปตท. เพื่อผลิตไฟฟ้า หลังจากนั้นยังมีการสร้างโรงไฟฟ้าเพิ่มขึ้น โดยใช้ก๊าซธรรมชาติเป็นเชื้อเพลิง ในช่วงทศวรรษ 2520-2530 เชื้อเพลิงหลักในการผลิตไฟฟ้าจึงค่อยๆ เปลี่ยนจากน้ำมันเตามาเป็นก๊าซธรรมชาติ นอกจากนี้การสร้างเขื่อนขึ้นมาใหม่ก็เริ่มเป็นสิ่งที่ยากลำบาก เนื่องจากมีค่าใช้จ่ายสูง และสร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เพราะต้องทำลายทรัพยากรป่าไม้ไปเป็นจำนวนมาก อีกทั้งยังทำให้เกิดน้ำท่วม และโครงการสร้างเขื่อนในทศวรรษ 2530 แทบทุกโครงการต่างถูกต่อต้าน กฟผ.จึงต้องพยายามพัฒนาศักยภาพการผลิตไฟฟ้าในเขื่อนที่มีอยู่ ในขณะที่ก๊าซในอ่าวไทยเริ่มลดลง กฟผ.จึงต้องนำเข้าก๊าซธรรมชาติจากพม่า แต่เขื่อนภูมิพลก็ยังทำการผลิตกระแสไฟฟ้าเรื่อยมา และได้ให้ความสำคัญกับการระบายน้ำเพื่อการเกษตรและการกักเก็บน้ำเพื่อบรรเทาปัญหาอุทกภัย รวมทั้งการเป็นแหล่งท่องเที่ยว¹⁹

จากกระแสความชอบของการผลิตไฟฟ้าโดยเขื่อนที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 2520-2530 ดังกล่าว ประจวบเหมาะกับการแสวงหาแหล่งพลังงานเชิงนิเวศได้รับการสนใจทั่วโลกในช่วงเวลานั้น โดยเฉพาะจากการประชุม “Earth Summit” ที่กรุงริโอ เดอจาเนโร ประเทศ

---

¹⁸ อนุธรรม พิทักษ์ธานิน, “ ‘ก่อนจะเป็น ปตท.’: ประวัติศาสตร์อุตสาหกรรมน้ำมันปิโตรเลียมในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2489 ถึง 2521,” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556), น.217.

¹⁹ สมาคมนักอุทกวิทยาไทยและการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, *เขื่อนภูมิพล: กว่าจะเป็นวันนี้*, น.158-166

บราซิล เมื่อ 14 มิถุนายน 2535 ได้ก่อให้เกิดกระแสที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ด้าน คือ 1) กระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งหมายถึงการอนุรักษ์ระบบนิเวศเพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลก 2) กระแสของตลาดท่องเที่ยว ซึ่งหมายถึง มีปริมาณของนักท่องเที่ยว “แบบมีคุณภาพ” ที่ต้องการศึกษาเรียนรู้ หรือมีประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม อันเป็นประเด็นหลักของสังคมโลก และ 3) กระแสการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ในความหมายของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมจากประชาชนระดับรากหญ้า เพื่อบรรลุซึ่งแนวทางการพัฒนาแบบยั่งยืน นอกจากนี้กระแสพัฒนาการท่องเที่ยวดังกล่าวข้างต้นแล้วยังได้มีการให้คำจำกัดความของคำว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” ว่าหมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติ มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวโดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการที่มีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน ทำให้กระแสการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือเชิงนิเวศเริ่มปรากฏขึ้น²⁰ เชื้อนภูมิพลเองได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการอนุรักษ์ต่างๆ โดยในช่วงปี 2537 มีโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติเนื่องในโอกาสที่รัชกาลที่ 9 ทรงครองราชย์เป็นปีที่ 50 เพื่ออนุรักษ์ฟื้นฟูป่าและทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้งระบบนิเวศผืนป่ารอบอ่างเก็บน้ำเขื่อนภูมิพล รวมไปถึงในปี 2549 เป็นต้นมาจึงได้มีโครงการสร้างฝายชะลอน้ำตามทางน้ำไหลภายในป่าชุมชนโดยรอบและพื้นที่เขื่อนภูมิพล โดยเชื่อว่าจะช่วยให้ดินมีความชุ่มชื้น ป่าอุดมสมบูรณ์ ให้กลายเป็นแนวกันไฟป่า²¹

ส่วนในปี 2542 มีการตั้งอาคารเฉลิมพระเกียรติ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เนื่องในวโรกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ และแสดงพระราชกรณียกิจที่พระองค์เสด็จมายังเขื่อนภูมิพล รวมทั้งสิ่งของสำคัญที่พระองค์เคยใช้ เช่น เก้าอี้ ปากกา ส่วนพระองค์ และจัดแสดงอุปกรณ์ที่ใช้ในสมัยการก่อสร้างเขื่อนภูมิพล เช่น รถเข็น ตาชั่ง เป็นต้น เปิดให้คนเข้ามาเยี่ยมชมเป็นหนึ่งในสถานที่สำคัญที่ทางเขื่อนสร้างขึ้นเพื่อพัฒนาเขื่อนให้คนเข้ามาศึกษาเยี่ยมชมท่องเที่ยว และมีความ

---

²⁰ จันทรทิพย์ คงปาน, “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย: กรณีศึกษาเขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2546), น.87-114.

²¹ สมาคมนักอุทกวิทยาไทยและการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, *เขื่อนภูมิพล: กว่าจะมาเป็นวันนี้*, น.198.

คาดหวังว่าในอนาคตต่อไปจะเป็นหนึ่งในสถานที่ท่องเที่ยวที่คนเข้าชมนอกเหนือจากตัวเขื่อนภูมิพล ภายในมีการจัดแสดงนิทรรศการออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับการก่อสร้างเขื่อนภูมิพล เช่น บุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องในการสร้างเขื่อน ซึ่งมีข้อมูลการบรรยายผ่านเครื่องบันทึกเสียง และมีการจัดแสดงอุปกรณ์ที่ใช้ในสมัยการก่อสร้างเขื่อนภูมิพล เช่น รถเข็นตาชั่ง ชุดเขียนงานแบบด้ามงาช้าง โทรศัพท์ใช้งานภายนอก นาฬิกาไฟฟ้า และมีภาพถ่ายลำดับเกี่ยวกับการสร้างเขื่อน ส่วนที่ 2 จัดแสดงนิทรรศการเรื่องราวของรัชกาลที่ 9 และพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ กับบทบาทการพัฒนาแหล่งน้ำ และภาพการเสด็จพระราชดำเนินเยือนเขื่อนภูมิพล และเขื่อนต่างๆ ที่อยู่ในความรับผิดชอบของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย รวมถึงการเสด็จเยี่ยมเยียนราษฎรในพื้นที่ต่างๆ ส่วนที่ 3 จัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับ “สายอากาศพระราชทาน” ซึ่งบอกเล่าถึงความเป็นมาของสายอากาศพระราชทาน และพระมหากรุณาธิคุณของรัชกาลที่ 9 ที่ทรงมีต่อการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยในเรื่องสายอากาศ ซึ่งได้แก่ สายอากาศแบบสุธี 2 (YAGIUDA ARRAY MODEL SUTHI 2) และแสดงข้อมูลการใช้งานของสายอากาศแบบสุธี 2 นอกจากนี้ยังมีการจัดแสดงแบบจำลองสิ่งประดิษฐ์ในพระราชดำริ เช่น กังหันน้ำชัยพัฒนา และการจัดแสดงอุปกรณ์ผลิตไฟฟ้าบนชั้นลอยภายในอาคาร เก็บรวบรวมหนังสือเกี่ยวกับพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และมีหนังสือสารานุกรมไทยในแต่ละภาค โดยมีมุมให้สามารถนั่งอ่านหนังสือ พร้อมทั้งมีแผ่นซีดีรอม และเครื่องคอมพิวเตอร์ เพื่อให้ผู้ที่สนใจสามารถศึกษาหาข้อมูลการก่อสร้างเขื่อนภูมิพลได้ด้วย²² จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเขื่อนภูมิพลในระยะแรกคือก่อน พ.ศ.2544 นั้นเป็นการท่องเที่ยวในเชิงวิชาการและทางการค่อนข้างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดแสดงนิทรรศการต่างๆ เกี่ยวกับรัชกาลที่ 9 และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเขื่อนและการผลิตกระแสไฟฟ้า และการเข้ามาเที่ยวชมความสวยงามของเขื่อนก็เกี่ยวข้องกับการจัดสถานที่ทางการเหล่านี้ ยังไม่เกิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ขึ้น แต่เขื่อนก็มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรและธรรมชาติที่มาจากกระแสการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอยู่บ้างแล้ว

---

²² ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, “พิพิธภัณฑ์เฉลิมพระเกียรติ เขื่อนภูมิพล,” สืบค้นจากเว็บไซต์ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, <https://db.sac.or.th/museum/museum-detail/510>, สืบค้นเมื่อ 19 มีนาคม 2566.

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในกระแสการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พ.ศ.2544-2550

รายได้จากการท่องเที่ยวที่ประเทศไทยได้รับจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติในปี 2530 มีมูลค่า 50,204 ล้านบาท เพิ่มขึ้นเป็น 242,177 ล้านบาท ในปี 2541 และมีมูลค่า 299,047 ล้านบาท ในปี 2544²³ สะท้อนว่าเกิดการขยายตัวด้านการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นในทศวรรษ 2540 จึงไม่เป็นที่แปลกใจที่เขื่อนภูมิพลเริ่มถูกพัฒนาจากแหล่งผลิตไฟฟ้ามาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวอย่างจริงจังนับตั้งแต่ พ.ศ.2544 ทั้งนี้เขื่อนภูมิพลเป็นหน่วยงานที่อยู่ในความรับผิดชอบของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) สังกัดในสายงานรองผู้ว่าการโรงไฟฟ้าพลังน้ำ ซึ่งมีภารกิจหลักในการดำเนิน การสำรวจ ด้านวิศวกรรม การก่อสร้าง การผลิต และจ่ายกระแสไฟฟ้า บำรุงรักษาโรงไฟฟ้า เขื่อน อ่างเก็บน้ำ อาคารสถานที่ และอุปกรณ์ประกอบ แต่เนื่องจากสถานการณ์ประเทศไทยอยู่ในภาวะเศรษฐกิจที่ถดถอยในขณะนั้น จึงมีนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาลที่ใช้กลยุทธ์ในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวภายในประเทศ เพราะรายได้ที่เป็นเม็ดเงินสำคัญและเป็นรายได้หลักของประเทศมาจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว สอดคล้องกับแผนพัฒนาพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (2544-2549) ที่เน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเพื่อเพิ่มการจ้างงานและกระจายรายได้สู่ชุมชน สนับสนุนการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับศักยภาพเชิงวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่และไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่อจากแผนพัฒนาฯ ที่ผ่านมา²⁴

สำหรับหน่วยงาน กฟผ. นอกจากภารกิจหลักในการผลิตกระแสไฟฟ้าเพื่อพัฒนาประเทศแล้ว นโยบายของผู้บริหารของ กฟผ. ที่เริ่มสนองรับต่อนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภายในประเทศให้มีศักยภาพให้เป็นที่สนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เกิดจากความร่วมมือกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้มีการสนับสนุนและกำหนดนโยบายพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตามเขื่อนต่างๆ ที่อยู่ในความรับผิดชอบ โดยส่งเสริมพัฒนาทรัพยากรให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ จัดหาแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มเติมจากที่มีอยู่เพื่อเป็นการพัฒนาทรัพยากรที่มีให้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมทั้งเป็นสนองรับนโยบายของรัฐบาลต่อการส่งเสริมพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของ

---

²³ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, *รายงานประจำปี 2546*. (กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2547), น.106-107.

²⁴ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, “พิพิธภัณฑ์เฉลิมพระเกียรติ เขื่อนภูมิพล,” สืบค้นจากเว็บไซต์ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, <https://db.sac.or.th/museum/museum-detail/510>, สืบค้นเมื่อ 19 มีนาคม 2566.

ประเทศ เมื่อเขื่อนภูมิพลเป็นหน่วยงานหนึ่งที่อยู่ในความรับผิดชอบของ กฟผ. โดยมีชื่อเสียงว่าเป็นเขื่อนเอนกประสงค์แห่งแรกของประเทศไทยและเป็นเขื่อนคอนกรีตที่ใหญ่และสูงที่สุดในประเทศไทยและเอเชียอาคเนย์ จึงได้รับการพัฒนาให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญด้วย²⁵

เมื่อเขื่อนภูมิพลกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดตาก ทำให้ในทุกๆ ปีจะมีนักท่องเที่ยวเดินทางไปเยี่ยมชมเขื่อนเป็นจำนวนมาก จากสถิตินักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมเขื่อนภูมิพลในช่วงปี 2544-2545 มีจำนวน 228,321 คน และจำนวนเฉพาะเดือนมิถุนายน 2545 มีจำนวนนักท่องเที่ยว 9,541 คน นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวและชมกิจกรรมเป็นนักท่องเที่ยวทั่วไป รวมทั้งนักเรียน นักศึกษา และเยาวชน ที่ให้ความสนใจที่เข้ามาศึกษาหาความรู้จากหน่วยงานของเขื่อนภูมิพล ซึ่งแน่นอนว่าต้องได้รับการสนับสนุนจากทางสถาบันการศึกษาด้วย หลังจากนั้นจำนวนนักท่องเที่ยวยังคงมีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ จึงทำให้ผู้บริหารของ กฟผ. ได้เล็งเห็นประโยชน์ของการท่องเที่ยวที่จะเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการพัฒนาองค์กรเพื่อเป็นการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยต้องการที่จะส่งเสริมให้เขื่อนต่างๆ ที่อยู่ในความรับผิดชอบของ กฟผ. ปรับปรุงและพัฒนาให้นำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาพัฒนาและส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวครบวงจร และผลักดันให้มีสถานที่พักผ่อนให้กับนักท่องเที่ยว สำหรับบริเวณเขื่อนภูมิพลมีที่พักผ่อนที่พัฒนาขึ้นเพื่อการท่องเที่ยวประกอบไปด้วย บ้านพักของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค กฟผ. บ้านพักอุทยานแห่งชาติ แพที่พัก และรีสอร์ทโฮมสเตย์ โดยที่พักที่เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่คือบ้านพักรับรองของเขื่อนภูมิพล และแพที่พักที่จะพานักท่องเที่ยวล่องน้ำแม่ปิงเหนือขึ้นไปตามสถานที่ต่างๆ ทั้งนี้การพัฒนาเขื่อนภูมิพลให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวส่วนหนึ่งเป็นไปตามคำสั่งรองผู้ว่าการโรงไฟฟ้าพลังน้ำ ที่ ค. 25/2544 ลงวันที่ 26 กันยายน 2544 เรื่องคณะทำงานบริหารธุรกิจท่องเที่ยวภายในสายงานเพื่อให้การดำเนินงานธุรกิจท่องเที่ยวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีความพร้อมในการแข่งขันอย่างยั่งยืนในตลาดเสรี โดยมอบหมายให้เขื่อนภูมิพลเป็นโครงการนำร่องและเป็นต้นแบบของการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ปรับปรุงและพัฒนาการให้บริการต่างๆ เพื่อให้เกิดปัจจัยดึงดูดนักท่องเที่ยว และมีทางเลือกในกิจกรรมการพักผ่อนระหว่างที่เข้าพักแรมในเขื่อนภูมิพลมากขึ้น รวมทั้งการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบธรรมชาติและห่วงใยสิ่งแวดล้อม โดยได้เปิดเส้นทางศึกษาธรรมชาติให้กับประชาชนและเยาวชนที่สนใจ ซึ่งก็ได้รับ

---

²⁵ สมาคมนักอุทกวิทยาไทยและการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, *เขื่อนภูมิพล: กว่าจะเป็นวันนี้*,

ความสนใจจากนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก เมื่อการดำเนินการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ก็นำรูปแบบการพัฒนาท่องเที่ยวของเขื่อนภูมิพลไปใช้กับเขื่อน อื่นๆ ที่อยู่ในความรับผิดชอบของ กฟผ. ด้วย²⁶

นอกจากนี้ เมื่อกระแสการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมมากขึ้นตั้งแต่ทศวรรษที่ 2530 เป็นต้นมา ได้ส่งผลให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม นโยบายการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่างๆ ทั่วโลกจึง เริ่มให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มากขึ้น²⁷ ใน หน่วยงานของ กฟผ. เองก็ได้มีนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมขององค์กรที่ประกาศใช้ในหน่วยงานเพื่อ จัดการดูแลคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสังคมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ.2542 ตาม ประกาศ กฟผ. ที่ 11/2542 ลงวันที่ 5 มิถุนายน 2542 เรื่องนโยบาย สิ่งแวดล้อมของ กฟผ. เพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวในเขื่อนภูมิพลเป็นไปอย่างยั่งยืนและสนองรับต่อนโยบายของ ผู้บริหาร จึงมีการพัฒนาการท่องเที่ยวเขื่อนภูมิพลให้มีกิจกรรมรอบด้าน ให้ความสำคัญกับ สิ่งแวดล้อม พัฒนาสถานที่ต่างๆ ให้รับกับยุคสมัยเพื่อให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ ต่อมา ในช่วงปี 2546-2550 การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติได้รับความนิยมส่งผลให้นักท่องเที่ยวสนใจ ท่องเที่ยวล่องแพมากขึ้น²⁸ ทางเขื่อนจึงได้สนับสนุนให้การเที่ยวแพเป็นหนึ่งในจุดขายของการ มาเขื่อนภูมิพล โดยการล่องแพให้นักท่องเที่ยวได้สำรวจเส้นทางแม่น้ำ ป่า สถานที่ต่างๆ เหนือ เขื่อนภูมิพล และการพัฒนายังสร้างผลประโยชน์ให้กับชาวบ้านจากเดิมที่มีอาชีพประมงหา ปลา เลี้ยงปลา ก็เริ่มรับจ้างนักท่องเที่ยวขับเรือชมเหนือเขื่อน การลากแพพาเที่ยว หรือเดินทาง ด้วยเรือสำราญ เพื่อสัมผัสกับธรรมชาติและภูมิประเทศป่าเขา เพื่อชมแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ได้แก่ พระพุทธบาทเขาหนาม เกาะวาเลนไทน์ ดอยเจ้าพ่อหลวง เขาพระพุทธบาท ถ้ำอาบนาง โบราณสถานแก่งสร้อย ดอยเต่า เป็นต้น ทำให้เขื่อนภูมิพลเป็นสถานที่ที่นำมาเที่ยว และยังมี กิจกรรมงานต่างๆ ที่ดึงดูดผู้คน เช่น การปลูกป่าเพื่อให้ผู้คนเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยอนุรักษ์ ธรรมชาติต้นน้ำ การดูแลป่า ป้องกันการทำลายป่าและไฟป่า²⁹

---

²⁶ จันทร์ทิพย์ คงปาน, “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่ง ประเทศไทย: กรณีศึกษาเขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก,” น.4.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, น.2.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, น.4.

²⁹ ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, “การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการท่องเที่ยว” *จุลสารการท่องเที่ยว* 1, 2 (มกราคม-มีนาคม 2536): 38-41.

สำหรับลักษณะนักท่องเที่ยวเชื่อมภูมิภาคในช่วงเวลานี้ จันทรทิพย์ คงปาน ได้ศึกษาเอาไว้ว่า นักท่องเที่ยวมีลักษณะที่มีความชื่นชอบในทรัพยากรทางธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ สอดคล้องกับที่กล่าวถึงลักษณะของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่านักท่องเที่ยวจะมีความประทับใจและสุนทรีย์ภาพ สนุกสนาน ตื่นเต้น ซาบซึ้ง แปลกใจ และมีความทรงจำที่ดี และเป็นผู้ใฝ่รู้ในวิถีชีวิตวัฒนธรรมธรรมชาติวิทยาและระบบนิเวศของท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยว โดยลักษณะสำคัญของนักท่องเที่ยวที่เชื่อมภูมิภาค คือมีทั้งนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศและนักท่องเที่ยวชาวไทย ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจะมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาเส้นทางธรรมชาติ และลักษณะของนักท่องเที่ยวชาวไทยจะเป็นนักท่องเที่ยวที่พักรำแรม และมาเป็นประจำ โดยนักท่องเที่ยวชาวไทยชอบบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติเพราะมองว่าทรัพยากรในพื้นที่ยังไม่ทรุดโทรมยังสวยงามเป็นธรรมชาติ นักท่องเที่ยวกลุ่มที่มาเที่ยวแล้วเที่ยวอีกนี้จะค่อนข้างจะหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติพอสมควร สอดคล้องกับลักษณะของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวลักษณะนี้ช่วยสร้างความรู้สึกภาคภูมิใจให้กับคนในท้องถิ่นและมีส่วนในการทำให้เกิดความรู้สึกหวงแหนและต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ³⁰ นอกจากนี้การท่องเที่ยวเชื่อมภูมิภาคยังมีสิ่งสำคัญทางศาสนา ได้แก่ พระพุทธรูป รอยพระพุทธรบาท วัดกลางน้ำ ฯลฯ ให้เที่ยวชม โดยคนต่างศาสนาสามารถท่องเที่ยวเชื่อมได้โดยไม่มีข้อขัดแย้งกัน เพราะคนในชุมชนปฏิบัติตนยอมรับนักท่องเที่ยวได้ในทุกศาสนา กิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นพยายามทำให้เอื้อต่อคนในทุกศาสนา ดังพบว่าเชื่อมมีสถานที่พื้นที่ในการประกอบพิธีเฉพาะทางศาสนา เช่น ห้องละหมาด เป็นต้น และนักท่องเที่ยวมีความชื่นชอบแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบริเวณในเชื่อม มีความชื่นชอบร้านอาหารบริเวณเชื่อมเพราะมีวิวทัศนที่สวยงาม และแหล่งท่องเที่ยวเชื่อม ศิลปะพื้นบ้านและเอกลักษณ์ท้องถิ่น การท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดความสุขลดความตึงเครียด ทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งประเภทความสวยงามตามธรรมชาติหรือประเภทโบราณสถานช่วยให้หายจากความเครียดจากภาระหน้าที่ประจำได้ ผลลัพธ์และด้านผลิตภัณฑ์ศิลปวัฒนธรรมสามารถใช้เป็นผลิตภัณฑ์ของฝากแหล่งท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปฝากเพื่อน ให้หายจากความเครียดจากภาระหน้าที่ประจำได้³¹ สะท้อนให้เห็นว่านักท่องเที่ยวมีความหลากหลายแต่ส่วนใหญ่ที่มาก็เพื่อต้องการผ่อนคลายและชื่นชมความสวยงามของธรรมชาติ

---

³⁰ จันทรทิพย์ คงปาน, “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ของการไฟฟ้าฝ้ายผลิตแห่งประเทศไทย: กรณีศึกษาเชื่อมภูมิภาค จังหวัดตาก,” น.56-78.

³¹ เรื่องเดียวกัน, น.68-71.

ส่วนข้อมูลที่นักท่องเที่ยวได้รับ มาจากการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวผ่านนิตยสาร รายการนำเที่ยว สารคดีต่างๆ ทางโทรทัศน์ สื่อออนไลน์ เช่น Youtube Facebook การจัดกิจกรรมในเทศกาลต่างๆ และกิจกรรมตามกระแสสังคม การจัดแสดงข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวสำคัญในศูนย์ประชุม อาคาร พิพิธภัณฑ์ต่างๆ เป็นต้น และการจัดแสดงสารคดีความเป็นอารยธรรมท้องถิ่นในอดีตและการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงาน ภาครัฐบาลและเอกชนอย่างต่อเนื่อง โดยสภาพแวดล้อม ที่พัก ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น สถานประกอบการในแหล่งท่องเที่ยวบริเวณเขื่อนภูมิพล มีการร่วมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สะอาด เหมาะสม และนักท่องเที่ยวสามารถเดินทางท่องเที่ยวได้ทุกฤดูกาล แหล่งท่องเที่ยวบริเวณเขื่อนมีธรรมชาติที่แตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวอื่น และมีสถานที่ด้านต่างๆ พร้อมต่อความต้องการนักท่องเที่ยว³² ด้านการนำเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวบริเวณเขื่อนภูมิพลจะมีเจ้าหน้าที่อุทยานพนักงานตามจุดสำคัญต่างๆ ที่ให้ความรู้ และมีบุคคลชาวบ้านท้องถิ่นนำเที่ยวล่องแพ พาขับเรือไปชมเกาะต่างๆ และให้ความรู้เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวเขื่อนภูมิพล เช่น เขาหนาม เกาะวาเลนไทน์ บริเวณเหนือเขื่อนภูมิพล เป็นต้น และยังเป็นผู้ให้คำแนะนำในการเดินทางท่องเที่ยวเขื่อนภูมิพล นอกจากนี้ยังมีสถานที่เที่ยวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ที่ต้องล่องแพเหนือเขื่อนขึ้นไปหรือขับเรือไป เช่น ผานางอบที่มีความเกี่ยวข้องกับพระนางจามเทวี และ ถ้ำช้างร้องที่มีตำนานเล่าถึงพระเจ้าตากสิน เป็นต้น³³

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่ากลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวเขื่อนภูมิพลมีหลายเชื้อชาติ ศาสนา และช่วงวัยมาตั้งแต่ทศวรรษที่ 2540 โดยสนใจเที่ยวเชิงนิเวศ แต่ก็ชื่นชอบสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมรอบๆ ด้วย ซึ่งในช่วงปลายทศวรรษ 2540 กลุ่มนักท่องเที่ยวก็ไม่ได้แตกต่างไปจากเดิมมากนัก ความนิยมในการท่องเที่ยวธรรมชาติสะท้อนผ่านสถิติการท่องเที่ยวในจังหวัดตากช่วงพ.ศ.2546 สถานที่ท่องเที่ยวที่นิยมสืบอันดับแรกประกอบไปด้วย อุทยานแห่งชาติตากสินมหาราช น้ำตกต่างๆ วัด บ่อน้ำพุร้อน เขื่อนภูมิพล พิพิธภัณฑ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ล่องแพแม่ตื่น ถ้ำแม่อุสุ ในเมือง และอุทยานแห่งชาติลานสาง ดังนั้นจะเห็นได้ว่านักท่องเที่ยวนิยมมาเที่ยวสถานที่ทางธรรมชาติมากที่สุด³⁴ อย่างไรก็ตามปัญหาที่เกิดขึ้นคือ

---

³² เรื่องเดียวกัน, น.56-78

³³ พชรพรรณ ภูคาพิน, “ความพร้อมในการพัฒนาพื้นที่รอบเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภูมิศาสตร์การวางแผนการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2545), น.26-48.

³⁴ กองวิชาการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, *สถิติการท่องเที่ยวภายในประเทศ ภาคเหนือ ปี 2546* (กรุงเทพฯ: กองวิชาการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2547), น.121.

ประชาชนในจังหวัดตากยังมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวหรือการได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชื่อมโยงไม่มากเท่าที่ควร³⁵

การพยายามส่งเสริมการท่องเที่ยวเชื่อมโยงภูมิพลโดยรัฐและเอกชนประกอบกับความต้องการในการท่องเที่ยวแหล่งธรรมชาติที่มีมากขึ้นอันเนื่องมาจากปัจจัยหลายประการ เช่น การขยายตัวของแนวคิดทางนิเวศวิทยา กระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การผ่อนคลายความเข้มงวดทางเพศสภาพในช่วงหลังสงครามโลก ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม เช่น ลัทธิบริโภคนิยม การขยายตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ความเจริญก้าวหน้าด้านการคมนาคม มลพิษและความแออัดของเมือง ปัญหาสุขภาพ ปัจจัยทางการเมือง เช่น บทบาทของอเมริกาในช่วงสงครามเย็น บทบาทขององค์การระหว่างประเทศที่ทำให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวใหม่ เช่น ป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ เป็นต้น³⁶ ดังพบว่าสถิตินักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวเชื่อมโยงภูมิพลปี 2546 สัดส่วนร้อยละ 62.71 ต้องการมาท่องเที่ยวพักผ่อน ส่วนผู้ที่มาเพื่อทัศนศึกษามีเพียงร้อยละ 2.13 เท่านั้น และส่วนใหญ่เป็นคนในวัยทำงานอายุ 25-34 ปี นักท่องเที่ยวไทยส่วนใหญ่มาจากภาคเหนือและกรุงเทพฯ และเดินทางโดยรถส่วนตัวร้อยละ 63.03³⁷ สถิติดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการการผ่อนคลายของคนเมืองและคนในวัยทำงาน อีกทั้งยังชี้ให้เห็นการขยายตัวของกรมรถยนต์ส่วนตัวและการคมนาคมทางถนนได้ด้วย ปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวมาส่งผลให้มีการขยายตัวของการท่องเที่ยวบริเวณเชื่อมโยงภูมิพลประกอบกับความสวยงามของธรรมชาติที่เชื่อมโยงภูมิพลมีเป็นต้นทุนเดิมอยู่แล้วด้วย นอกจากนี้นับตั้งแต่การเกิดกระแสเรื่องการต่อต้านเขื่อน และนับจาก พ.ศ.2545 เชื่อมโยงภูมิพลก็ได้พยายามจัดการด้านสิ่งแวดล้อมตามมาตรฐาน ISO14001 โดยวางแผนจัดการสิ่งแวดล้อมในองค์กร การทำโครงการผลิตน้ำมันไบโอดีเซล ปลายพ.ศ.2550 มีการจัดกิจกรรมเชิงอนุรักษ์ตามแนวพระราชดำริใน 10 ชุมชน ทำโครงการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน สร้างแนวกันไฟฟ้า ปลุกต้นไม้ บวชป่า ฯลฯ ภายใต้กิจกรรม “จิตอาสาเชื่อมโยงภูมิพล” และยังคงเปิดโครงการเปิดเชื่อมโยงภูมิ

---

³⁵ จันทรทิพย์ คงปาน, “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย: กรณีศึกษาเชื่อมโยงภูมิพล จังหวัดตาก,” น.85.

³⁶ James Morton Turner, “From Woodcraft to ‘Leave No Trace’: Wilderness, Consumerism, and Environmentalism in Twentieth-Century America” *Environmental History*, 7,3 (2002): 462–484.

³⁷ กองวิชาการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, *สถิติการท่องเที่ยวภายในประเทศ ภาคเหนือ ปี 2546*, น.103-115.

พลสู่ชุมชน โดยจัดเวทีคนใช้น้ำ นำกลุ่มคนที่ดูแลป่าต้นน้ำ คนกลางน้ำในบริเวณเขื่อน และคนปลายน้ำมาแลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อสร้างความเข้าใจต่อกัน³⁸ อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงแล้วรัฐและชาวบ้านยังมีความขัดแย้งกันเรื่อยมาในประเด็นผลกระทบจากเขื่อน เช่น เมื่อ 17 มกราคม ปี 2555 ชาวบ้านในอำเภอฮอดได้รวมตัวกับชาวบ้านจากอำเภอตอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ เข้ายื่นหนังสือเรียกร้องค่าชดเชยน้ำท่วมต่อผู้อำนวยการเขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก เพราะน้ำในเขื่อนภูมิพลเอ่อล้นท่วมบ้านเรือนชาวบ้านหลายร้อยครัวเรือน และพื้นที่การเกษตรเสียหายหนัก โดยการเรียกร้องให้ชดเชยค่าเสียหายดังกล่าวเคยเกิดขึ้นมาแล้วในปี 2549 ชาวบ้านมองว่าสาเหตุน้ำท่วมนั้นไม่เกี่ยวกับเรื่องของภัยพิบัติ แต่เป็นเพราะการกักเก็บน้ำเกินพิกัดของเขื่อน เป็นต้น³⁹

ช่วงทศวรรษ 2540-2550 เขื่อนภูมิพลได้มีเริ่มการพัฒนาการท่องเที่ยวไปตามยุคสมัย และเริ่มมีการใช้สื่อออนไลน์ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวมากขึ้น มีการพัฒนาตามกระแสสังคมได้รับการสนับสนุนทั้งภาครัฐและเอกชนให้เขื่อนภูมิพลเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ การมาเที่ยวเขื่อนไม่ได้มาดูแค่ตัวเขื่อนหรือปูนเขื่อน แต่ยังมีสถานที่เที่ยวต่างๆ ที่ตอบสนองต่อนักท่องเที่ยวในพื้นที่บริเวณเขื่อนและกิจกรรมต่างๆ มากมายที่มีตามกระแส ทำให้เขื่อนภูมิพลเริ่มกลายเป็นแลนด์มาร์คของการท่องเที่ยวแบบครบวงจร ดังที่นางสาว รดาณัฐ บัวกล้า เจ้าหน้าที่งานเขื่อนภูมิพลได้ให้สัมภาษณ์เอาไว้ว่า เขื่อนภูมิพลสร้างขึ้นเมื่อปี 2507 และเปิดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวตั้งแต่ตอนนั้น ในปัจจุบันมีการประชาสัมพันธ์ผ่านเฟซบุ๊กซึ่งสามารถไปดูสถานที่ท่องเที่ยวได้ แต่ว่า “ในสมัยก่อนคนที่มาเที่ยวเขื่อนเขาก็จะรู้จักแค่นั่นเขื่อน โดยไม่รู้ว่าในเขื่อนมีสถานที่ท่องเที่ยวเยอะแยะมากมายอย่างทุกวันนี้ ทางเราก็ได้การท่องเที่ยวไฮไลท์เรียกว่า วันเดียร์ทริปสามารถเที่ยวได้ภายใน 1 วัน 10 จุดเช็คอินในเขื่อนภูมิพล⁴⁰ เช่น อาคารพิพิธภัณฑ์เรือนประทับแรม เป็นอาคารที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 และพระพันปีหลวง เคยเสด็จมา

---

³⁸ สมาคมนักอุทกวิทยาไทยและการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, *เขื่อนภูมิพล: กว่าจะมาเป็นวันนี้*, น.186-187.

³⁹ “บันทึกเวทีเสริมความมั่นใจทางกฎหมายข้อบัญญัติท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร 21 ธันวาคม 2554 ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลฮอด อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่,” เว็บไซต์ประชาไท, <https://prachatai.com/journal/2012/04/39927>, สืบค้นเมื่อ 16 พฤษภาคม 2567.

⁴⁰ 10 จุดเช็คอินเขื่อนภูมิพล ได้แก่ สันเขื่อน หาดแม่ปิง ต้นสักทรงปลูก บ้านเรือนไทยเขื่อนภูมิพล จุดชมวิวลวงพ่อเจ็ดกษัตริย์ เขื่อนแม่ปิงตอนล่าง สะพาน 50 ปี ศูนย์ศึกษาและพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โรงเรียนอัจฉริยะ สะพานปิงพิพรรธน์

ประทับแรมที่อาคารแห่งนี้เมื่อปี 2501 และปัจจุบันเป็นอาคารประวัติเชื่อนภูมิพล” นอกจากนี้แล้ว ยังให้สัมภาษณ์ต่ออีกด้วยว่า ทางเขื่อนยังได้นำเสนอกิจกรรมอีเวนท์ อาทิ การแข่งวิ่ง แข่งปั่นจักรยานเสือภูเขา จัดเป็นประจำทุกปี รวมไปถึงการจัดให้ “มีสถานที่พักผ่อน ร้านอาหาร ร้านกาแฟ สนามกีฬาต่างๆ มีการเข้ามามีส่วนร่วมชุมชน มีการจัดบูธให้คนในชุมชนเข้ามาค้าขายสินค้าต่างๆ ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นการพัฒนาชุมชนและเขื่อนภูมิพลก้าวไปข้างหน้าตามกระแสสังคม”⁴¹

อย่างไรก็ตามการที่เขื่อนภูมิพลได้พัฒนากลายมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ ยังเป็นผลมาจากการพัฒนาถนนหนทางในช่วงก่อนหน้า และการมีที่พักอาศัย เพื่อให้การท่องเที่ยวสะดวกมากยิ่งขึ้น เช่น รีสอร์ท โฮมสเตย์ แพ ที่พัก ร้านอาหาร ฯลฯ ที่ประกอบกับบริเวณเขื่อนก็มีแหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งมาก่อนแล้ว เช่น ผาสามเงา พระธาตุแก่งสร้อย เขาหนาม ถ้ำโยคี หมู่บ้านอูมฮวม เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวในยุคที่สองนี้เป็นช่วงที่เขื่อนภูมิพลพัฒนาการท่องเที่ยวตามนโยบายรัฐบาลและกระแสความต้องการท่องเที่ยวของสังคม โดยมีการพัฒนาสถานที่และกิจกรรมการท่องเที่ยวในบริเวณเขื่อนมากขึ้น อีกทั้งยังมีการโปรโมตการท่องเที่ยวผ่านหลายช่องทาง ทั้งการสนับสนุนโดยหน่วยงานรัฐ และการใช้สื่อออนไลน์ โดยกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมก็คือการท่องเที่ยวแบบเดินป่า (trekking tour) อันเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (eco-tourism) เช่น การล่องแพ การล่องแก่ง การชื่นชมธรรมชาติ เป็นต้น⁴² แต่อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวเขื่อนภูมิพลยังขาดการเข้ามามีส่วนร่วมของชาวบ้านในท้องถิ่นตามที่ควรจะเป็น

การท่องเที่ยวเขื่อนภูมิพลตั้งแต่ทศวรรษ 2550

การท่องเที่ยวเขื่อนภูมิพลในช่วงทศวรรษ 2550 ถึงต้นทศวรรษ 2560 ได้รับความนิยมมากยิ่งขึ้น มีการพัฒนาการท่องเที่ยวหลายอย่าง สอดคล้องกับการขยายตัวของท่องเที่ยวในสังคมไทย การท่องเที่ยวในทศวรรษ 2550 ยังคงเน้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ต้องให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม โดยในยุคนี้มีกระแสการมีส่วนร่วมของชุมชนมากขึ้นด้วย อย่างไรก็ตาม ททท.ก็

---

⁴¹ สัมภาษณ์ นางสาวดาณัฐ บัวกล้า อายุ 40 ปี, เจ้าพนักงานเขื่อนภูมิพล ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก วันที่ 23 กันยายน 2566. และ <https://www.facebook.com/EGATBhumiboldam?mibextid=LQQJ4d>

⁴² สายหยุด ศรีสุเทพ, “การวิเคราะห์ต้นทุนของธุรกิจนำเที่ยวเดินป่าและล่องแพในเส้นทางลำน้ำแม่แจ่มจังหวัดเชียงใหม่,” (วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543), น.30.

ยังคงมีบทบาทในการสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังพบว่า ททท.จังหวัดตากได้ประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญให้เป็นที่รู้จักทั่วทุกพื้นที่เพื่อกระตุ้นการท่องเที่ยว และทางททท.นั้นได้พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยได้สนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการที่ชาวบ้านนำเรื่องหางยาวของตนมานำเที่ยว ซึ่งก่อนหน้านี้ชาวบ้านเป็นแค่ชาวประมง เมื่อมีการพัฒนาให้เขื่อนเป็นแหล่งท่องเที่ยว ชาวบ้านก็หันมาเป็นไกด์ท้องถิ่นพาขับเรือชมเกาะ เขา พระธาตุต่างๆ อีกทั้งยังมีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นแพของคนในพื้นที่ที่มีความชำนาญในเส้นทางแม่น้ำปิงเหนือเขื่อนภูมิพล และได้มีการพัฒนามาเป็นเรือนแพน้ำเที่ยวด้วย นอกจากนี้ยังมีตลาดที่มีสินค้าพื้นบ้านและของฝากท้องถิ่น เช่น ตลาดเขื่อนภูมิพล หรือที่ชาวเขื่อนรู้จักในชื่อ “ตลาดสายหยุด” ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นตลาด 50 ปี เมืองสามเงา ตลาดนี้เกิดขึ้นเพื่อให้เป็นแหล่งจับจ่ายซื้อขายของชาวเขื่อนคนอำเภอสางงาม และต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวเขื่อน และทางเขื่อนภูมิพลยังมีศูนย์ OTOP ส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อเป็นของที่ระลึกแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้เห็นถึงการพัฒนาเขื่อนภูมิพลให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องและการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ดังที่ชาวบ้าน คือ นางวรรณมา หลวงไชยา และนางสาว เขียว ลอยสง ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์เอาไว้ว่า “ป่าชายของมาเป็น 10 กว่าปีแล้วเกิดมาก็เจอเขื่อนเลย ป่ามีอาชีพทำการเกษตรแล้วค้าขายสินค้าท้องถิ่น ผลไม้พืชสวนตามฤดูกาล ค้าขายได้ตลอดจากนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวเขื่อน มาแวะซื้อของก่อนจะไปเที่ยวแพซื้อของขากลับ ได้รับผลกระทบตอนโควิดค้าขายไม่ค่อยดี แต่หลังโควิดมานักท่องเที่ยวก็เริ่มกลับและมีเยอะในช่วง 2564-2566 กลับขายได้เหมือนเดิม”⁴³ และกล่าวอีกด้วยว่า “มีนักท่องเที่ยวเข้าเยอะในช่วงมกราคม และตุลาคม และช่วงวันหยุดยาว วันหยุดนักขัตฤกษ์ ในเขื่อนเจริญและมีที่เที่ยวหลายแห่ง มีวัดแก่งสร้อยเหนือเขื่อน เวลาวัดนี้มีงาน ก็จะมีนักท่องเที่ยวมากมายพากันมาซื้อของที่ตลาด แล้วเหมาแพไปหลายลำไปทอดกฐิน ทำบุญ ที่วัดแก่งสร้อย”⁴⁴

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ดังกล่าว ทำให้เห็นว่าคนส่วนหนึ่งในบริเวณพื้นที่รอบเขื่อนได้รับผลประโยชน์ หรือมีรายได้ที่สัมพันธ์กับการท่องเที่ยวเขื่อน ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และธรรมชาติ ทำให้เกิดการสร้างตลาดชุมชนที่

⁴³ สัมภาษณ์นางสาว เขียว ลอยสง อายุ 60 ปี, แม่ค้าทำการค้าขายที่ตลาดวังหมัน ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก, วันที่ 23 กันยายน 2566.

⁴⁴ สัมภาษณ์นาง วรณา หลวงไชยา อายุ 58 ปี, แม่ค้าทำการค้าขายที่ตลาดวังหมัน ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก, วันที่ 23 กันยายน 2566.

เป็นจุดแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ เช่น สินค้าพื้นบ้าน และยังทำให้เกิดการพัฒนาถนนหนทาง เพื่อเป็นเส้นทางในการคมนาคมขนส่งทำให้การท่องเที่ยวสะดวกมากยิ่งขึ้น สิ่งที่ตามมาจะมีอีกมากมายทั้ง โรงแรม ที่พัก ร้านอาหาร ฯลฯ สะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาเชื่อมโยงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในในด้านหนึ่งก็ช่วยพัฒนาด้านเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามไม่อาจสรุปได้ว่าคนในท้องถิ่นจำนวนมากได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเท่าใดนัก แต่เห็นความพยายามของ กฟผ. และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่มีต่อประเด็นการมีส่วนร่วมของชุมชนมากขึ้นกว่าก่อนหน้านี้

นอกจากการมีส่วนร่วมของชุมชนและการพัฒนาด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นในยุคนี้ กระแสการท่องเที่ยวตามรอยภาพยนตร์ก็ได้ส่งผลต่อการเข้ามาของนักท่องเที่ยวด้วย กระแสของภาพยนตร์เรื่อง “คิดถึงวิทยา” ซึ่งฉายช่วงปี 2557 ได้นำเสนอภาพความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ คือ แก่งต่างๆ ตามแนวเขื่อนภูมิพล และกระตุ้นให้เกิดกระแสนิยมการท่องเที่ยวเดินทางหลายรูปแบบ เช่น การเดินทางแบบตามรอยภาพยนตร์ หรือการเดินทางไปเยี่ยมเยือนสถานที่ที่ใช้เป็นฉากประกอบในการถ่ายทำ⁴⁵ กระแสภาพยนตร์ช่วยให้คนอยากเดินทางมายังแก่งต่างๆ ที่เป็นเส้นทางของเขื่อนภูมิพลด้วย ในเวลาเดียวกันนี้เขื่อนภูมิพลก็ได้พัฒนา “หาดหัวหิน” ให้เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจของผู้คนในพื้นที่ โดยปรับปรุงพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำปิงในพื้นที่เขื่อนภูมิพลให้เป็นหาดทรายและเปิดให้ผู้คนเข้ามาพักผ่อนหย่อนใจเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวเขื่อนที่มีความหลากหลาย⁴⁶ นางบุญเลื่อน บัวภา ให้สัมภาษณ์ว่า ช่วงพ.ศ.2550-2559 มีนักท่องเที่ยวนิยมมาเที่ยวเขื่อนภูมิพล มีกลุ่มคนหลากหลายทั้งชาวไทย ชาวต่างชาติ และมีคนหลายวัย และจากสถิตินักท่องเที่ยวในช่วงปี 2554 ถึง 2557 ก็สะท้อนให้เห็นว่ามีนักท่องเที่ยวเข้ามาเขื่อนภูมิพลจำนวนมากขึ้น โดยในปี 2554 มีจำนวนนักท่องเที่ยว 22,918 คน ปี 2555 จำนวนนักท่องเที่ยว 18,638 คน ปี 2556 จำนวนนักท่องเที่ยว 21,985 คน และปี 2557 มีจำนวนนักท่องเที่ยว 36,105 คน ซึ่งสอดคล้องกับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นในเขื่อนสำคัญๆ ทั่วประเทศ⁴⁷

---

⁴⁵ นิศา บุรณภวังค์, “หลบหนี หรือ แสวงหา?: การเดินทางในภาพยนตร์ไทย,” เว็บไซต์มิวเซียมสยาม, <https://museumsiam.org/km-detail.php?CID=177&CONID=5777>, สืบค้นเมื่อ 1 พฤศจิกายน 2566.

⁴⁶ สมาคมนักอุทกวิทยาไทยและการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, *เขื่อนภูมิพล: กว่าจะเป็นอย่างวันนี้*, น.218.

⁴⁷ โสภารวรรณ ตรีสุวรรณี และชิตชม กันจุฬา, “ค่านิยม และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวบริเวณเขื่อนในประเทศไทย กรณีศึกษา: เขื่อนรัชชประภา อุทยานแห่งชาติเขาสก จังหวัดสุราษฎร์ธานี และเขื่อนศรี

สถานการณ์การท่องเที่ยวในปีพ.ศ.2560 โดยในช่วงระยะเวลาเดือนมกราคม-กันยายน 2560 มีจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติมาเยือนประเทศไทยจำนวนทั้งสิ้น 35,381,210 คน ขยายตัวร้อยละ 8.77 จากช่วงเวลาเดียวกันของปีที่ผ่านมา และก่อให้เกิดรายได้รวม 1,824,042.35 ล้านบาท ขยายตัวร้อยละ 11.66 จากช่วงเวลาเดียวกันที่ผ่านมา และนักท่องเที่ยวไทยระหว่างเดือนมกราคม-ธันวาคม 2560 มีชาวไทยเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศรวม 152.68 ล้านคนก่อให้เกิดรายได้ จากการท่องเที่ยวรวม 9.34 แสนล้านบาท ขยายตัวร้อยละ 3.14 และ 5.93 จากช่วงเวลาเดียวกันของปีที่ผ่านมา ทำให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเกิดประโยชน์ในรูปของรายได้แก่ประเทศ และกระจายรายได้ดังกล่าวไปสู่ภูมิภาคต่างๆ รวม 2.75 ล้านล้านบาท ขยายตัวร้อยละ 9.65 จากช่วงเวลาเดียวกันของปีที่ผ่านมา จากกระแสการขยายตัวของการท่องเที่ยวดังกล่าว ในส่วนของการท่องเที่ยวเชื่อนภูมิพลปี 2560-2561 ก็มีการพัฒนาการท่องเที่ยวหลายอย่าง มีกิจกรรมและการโปรโมตสถานที่ท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นเพื่อรองรับต่อจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ⁴⁸

ในส่วนของการทวงกรการท่องเที่ยวโดยกรมการท่องเที่ยว ททท. จัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2560-2564) และข้อเสนอแนวทางการขับเคลื่อนแผนสู่การปฏิบัติโดยพัฒนาการท่องเที่ยวพัฒนาการท่องเที่ยวประเทศไทยในระยะ 5 ปี ภายใต้วิสัยทัศน์ “การท่องเที่ยวไทยมุ่งพัฒนาประเทศไทยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงคุณภาพชั้นนำของโลก ซึ่งส่งเสริมการปฏิรูปเศรษฐกิจ สังคม และกระจายรายได้อย่างยั่งยืน”⁴⁹ ส่งผลต่อเชื่อนภูมิพลที่เป็นสถานที่สำคัญ เป็นแลนด์มาร์คที่น่าท่องเที่ยวของตาก และยังเป็นเส้นทางสำคัญก่อนจะไปภาคเหนือตอนบน เชื่อนภูมิพลได้รับการสนับสนุนจาก (กฟผ.) เชื่อนภูมิพลยังคงได้รับการโปรโมตจาก ททท. ที่ได้ชื่อว่าเป็นเชื่อนไฟฟ้าพลังน้ำที่ใหญ่ที่สุดในประเทศและมีธรรมชาติรอบบริเวณเชื่อนที่สวยงามอุดมสมบูรณ์โดยมีแม่น้ำปิงเหนือเชื่อนที่ยาวไปถึงเชียงใหม่ และมีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ กิจกรรมต่างๆ ทำให้เชื่อนเป็นสถานที่ที่น่าสนใจมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยชาวต่างชาติเข้ามาเยี่ยมชมเชื่อนภูมิพลเป็นจำนวนมาก และทำให้เชื่อนภูมิพลเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ

นครินทร์ อุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์ จังหวัดกาญจนบุรี” *วารสารบริหารธุรกิจศรีนครินทรวิโรฒ* 8, 1 (มกราคม-มิถุนายน 2560): 51-74.

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁹ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, “รายงานวิสัยทัศน์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ.2579,” เว็บไซต์กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, https://secretary.mots.go.th/ewtadmin/ewt/policy/download/article/article_20170509151433.pdf, สืบค้นเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2566.

นอกจากนี้ทางเชื่อมภูมิพลมีการพัฒนาการท่องเที่ยวตามยุคสมัยตามกระแสโลกมีการใช้สื่อโฆษณาออนไลน์ต่างๆ เช่น Facebook Fan Page หรือเว็บไซต์ มีการโพสต์ตารางการจัดงานกิจกรรมต่างๆ ของเชื่อมภูมิพล ทำให้ผู้คนรู้ข่าวสารข้อมูลได้ง่ายๆ เพียงดูผ่านสื่อ เป็นการโปรโมตโฆษณาทำให้การท่องเที่ยวของเชื่อมภูมิพลพัฒนาขึ้นอย่างมากช่วงปี 2561⁵⁰

นอกจากนี้ ในช่วงที่มีเหตุการณ์การเสด็จสวรรคตของในหลวงรัชกาลที่ 9 หน่วยงานราชการในจังหวัดตากและประชาชนก็ได้ร่วมพิธีบวงสรวงนพปฎล สุวรรณฉัตร เพื่ออัญเชิญขึ้นประดิษฐานบนพระเมรุมาศจำลอง งานพิธีถวายดอกไม้จันทน์ภาคประชาชนของจังหวัดตาก ณ เชื้อนมแม่งปิงตอนล่าง การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เชื้อนมภูมิพล อำเภอสามเภา จังหวัดตาก เพื่อรองรับประชาชนที่เดินทางเข้ามาถวายดอกไม้จันทน์ในวันที่ 26 ตุลาคม 2560 ได้ 20,000 คน เพื่อเป็นการน้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่พระองค์ทรงเสด็จพระราชดำเนินเปิดเชื่อมภูมิพลเมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม 2507 พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ และได้พระราชทานพระปรมาภิไธยให้ชื่อว่าเชื่อมภูมิพล จากการที่เชื่อมเป็นเสมือนภาพแทนของคุณงามความดีของรัชกาลที่ 9 ด้วยพระกรณียกิจและชื่อของเชื่อมที่มาจากพระนามของรัชกาลที่ 9 ทำให้เหมาะสมต่อการจัดงานแสดงความอาลัยต่อพระองค์ และมีคนหลังไหลมาท่องเที่ยวและแสดงความไว้อาลัยรัชกาลที่ 9 ณ เชื้อนมภูมิพลอย่างต่อเนื่อง⁵¹ การจัดงานดังกล่าวชี้ให้เห็นนโยบายของผู้บริหารเชื่อม และการท่องเที่ยวเป็นการผูกโยงกับสถาบันหลักของชาติอย่างสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นนโยบายสำคัญของรัฐนับตั้งแต่มีการตั้งชื่อเชื่อม เชื้อนมจึงเปรียบสะท้อนภาพสะท้อนพระมหากรุณาธิคุณของกษัตริย์สอดคล้องกับค่านิยมอันดีงามของไทย จึงมีส่วนในการดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการแสดงความจงรักภักดีด้วย

นอกจากนี้ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาได้ขับเคลื่อนกลไกการพัฒนาการท่องเที่ยว และกีฬาที่ตอบสนองต่อนโยบายรัฐบาล ให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2560-2564) และแผนพัฒนากีฬาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2560-2564) โดยในปี พ.ศ.2560 มีจำนวนนักท่องเที่ยว 35,381,210 คน ก่อให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยว

---

⁵⁰ ดูข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ Facebook เชื้อนมภูมิพล จังหวัดตาก (https://www.facebook.com/EGATBhumiboldam/?locale=th_TH)

⁵¹ พัชรพรรณ ภูคาพิน, “ความพร้อมในการพัฒนาพื้นที่รอบเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, น.32-59.

จำนวน 1,824,042.35 ล้านบาท มีรายได้สูงสุดเป็นอันดับ 4 ของโลก และสูงที่สุดในทวีปเอเชีย ซึ่งกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาได้ส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลาง (hub) การท่องเที่ยวในอาเซียน 6 ศูนย์กลาง ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Medical & Wellness) การจัดงานแต่งงาน (Wedding & Romance) การท่องเที่ยวทางน้ำ (Maritime Tourism) การท่องเที่ยวเชื่อมโยง (ASEAN Connect) และการท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Gastronomy Tourism) พร้อมทั้งส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีถิ่น วิถีไทย Local Experience ประกอบด้วย 70 เส้นทางตามรอยพระบาท (Royal Project) การท่องเที่ยวทางราง (Rail Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อคนทั้งมวล (Tourism for All) การท่องเที่ยวภาคค่ำ (Night Tourism) และการจัดประชุมสัมมนา (Mice) รวมถึงเร่งขับเคลื่อนการพัฒนาเขตพัฒนาการท่องเที่ยวทั้ง 8 เขต เพื่อให้มีกลไกในการขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับพื้นที่เพื่อเป็นการกระจายรายได้จากเมืองหลักสู่เมืองรองและชุมชน⁵²

การจัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือนักท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา โดยกองมาตรฐานและกำกับความปลอดภัยนักท่องเที่ยว สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ได้จัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือนักท่องเที่ยวขึ้นเพื่อจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาเรื่องร้องเรียนคดีความอื่นๆ ศึกษา วิเคราะห์ ปัญหาและแนวทางดำเนินการเกี่ยวกับการให้บริการ การให้ความช่วยเหลือ การอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว และในปีงบประมาณ 2561 มีแผนที่จะเปิดศูนย์ช่วยเหลือนักท่องเที่ยวอีก 30 แห่งใน 30 จังหวัดแต่ละภาค รวมถึงจังหวัดตาก สะท้อนให้เห็นว่าการท่องเที่ยวในจังหวัดตากมีการขยายตัว และเขื่อนเองก็ได้เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายเส้นทางตามรอยพระบาทที่ได้รับการสนับสนุนในครั้งนี้ด้วย

สำหรับกิจกรรมการท่องเที่ยวในทศวรรษ 2560 เชื้อนภูมิพลเป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวจำนวนมากให้ความสนใจทั้งที่เป็นนักท่องเที่ยวทั่วไป นักเรียน นักศึกษา เข้ามาเยี่ยมชมกิจการและศึกษาหาความรู้รวมทั้งการพักผ่อนหย่อนใจ ทำให้รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่เชื้อนภูมิพลมีความหลากหลายในพื้นที่ เช่น จักรยานเชื้อนภูมิพล เสือภูเขา นานาชาติ ในระหว่างวันที่ 24-25 สิงหาคม พ.ศ.2560 เป็นความร่วมมือกันระหว่าง กฟผ. ททท. และการบินแห่งประเทศไทย (กทท.) ได้ร่วมกันริเริ่มจัดกิจกรรม “สิงหาพาแม่เที่ยว” โดยนำกิจกรรมด้านการแข่งขันกีฬาจักรยานเสือภูเขามาเป็นกิจกรรมหลักเพื่อเชิญชวนให้

---

⁵² สมาคมนักอุตุนิยมวิทยาไทยและการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, *เชื้อนภูมิพล: กว่าจะเป็นอย่างวันนี้*, น.85-86.

ครอบครัวมาท่องเที่ยวและร่วมกันแข่งขันจักรยานเพื่อรณรงค์ส่งเสริมกิจกรรมลดภาวะโลกร้อน ได้รับความสนใจจากนักกีฬาจักรยานและนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเป็นอย่ามาก มาโดยตลอด จุดเด่นของการแข่งขันอยู่ที่วิวทัศน์ที่สวยงามของทัศนียภาพสองข้างทางระหว่าง การแข่งขันและความท้าทายของสนามแข่งขันที่มีจุด finished อยู่ที่บริเวณสันเขื่อนภูมิพลใน ประเภทเสือภูเขาทางไกล 60 กิโลเมตร นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมปั่นจักรยานเพื่อเที่ยวชมแหล่ง ท่องเที่ยวโดยรอบเขื่อนภูมิพล การจัดจำหน่ายสินค้าชุมชนรอบเขื่อนภูมิพลและสินค้า OTOP จำหน่ายอาหารเครื่องดื่มและดนตรีโฟล์คซองจากเยาวชนเขื่อนภูมิพลในช่วงเย็น การแข่งขัน จักรยานเสือภูเขานานาชาติมีการจัดต่อเนื่องทุกๆ ปี และปีนี้ได้จัดขึ้นเป็นครั้งที่ 16 แล้ว ได้รับความนิยแพร่หลายในหมู่นักปั่นจักรยาน และผู้รักสุขภาพมากมาย มีนักปั่นที่คุ้นเคยและหน้า ใหม่ๆ เพิ่มจำนวนขึ้นทุกปี และเป็นการโปรโมตแหล่งท่องเที่ยวเขื่อนภูมิพล⁵³

กิจกรรมที่น่าสนใจอีกหนึ่งอย่างคือ เดินป่าศึกษาเส้นทางธรรมชาติ โดยมีเส้นทางเดิน ป่าอยู่ในบริเวณฝั่งซ้ายและฝั่งขวาของลำน้ำปิงสำหรับให้นักท่องเที่ยวได้เลือกเดินศึกษา นอกจากนี้ยังมี การกางเต็นท์พักแรม บริเวณของเขื่อนแม่ปิงตอนล่าง⁵⁴ กิจกรรมที่เป็นการ ท่องเที่ยวเชิงกีฬาที่มี เช่น พายเรือคายัค (Kayak)⁵⁵ กิจกรรมที่ได้รับความนิยมไม่น้อยคือ ล่อง ทะเลสาบแม่ปิง นอกจากศึกษาดูกิจการการผลิตกระแสไฟฟ้าและตัวเขื่อนแล้วอ่างเก็บน้ำเหนือ เขื่อนที่มีขนาดกว้างใหญ่ไพศาลทอดไปตามแม่น้ำปิงยาวไปจนถึงอำเภอดอยเต่า มักจะเรียกกัน ว่า ทะเลสาบแม่ปิง นักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งจึงนิยมมาล่องเรือขนาดใหญ่หรือเรือแพ ซึ่งเป็นการ ล่องเรือหรือล่องแพ (มีเรือจูง) จากหน้าเขื่อนเพื่อชมทิวทัศน์ของทะเลสาบหรือไปกางเต็นท์พัก แรมตามเกาะเล็กเกาะน้อยของทะเลสาบ เพื่อชมพระอาทิตย์ขึ้นและตกรวมทั้งเล่นน้ำหรือตก ปลาจากหน้าเขื่อนสามารถเดินเรือหรือล่องแพขึ้นไปจนถึง อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ เป็น ระยะทางทั้งสิ้น 140 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 24 ชั่วโมง แต่ในช่วงหน้าแล้งบางปีน้ำ ในอ่างเก็บน้ำจะน้อยจนไม่สามารถไปถึงดอยเต่าได้ นักท่องเที่ยวที่เดินทางไปถึงดอยเต่ามักต่อ รถจากดอยเต่าไปเที่ยวทางจังหวัดเชียงใหม่ ไม่นั่งเรือย้อนกลับมาที่หน้าเขื่อน ส่วนนักท่องเที่ยว

---

⁵³ “นักปั่นเสือภูเขานานาชาติ ประทับใจท่องเที่ยวเขื่อนภูมิพล,” เว็บไซต์ไทยรัฐออนไลน์, <https://www.thairath.co.th/news/local/north/1659923>, สืบค้นเมื่อ 8 พฤศจิกายน 2566.

⁵⁴ สมาคมนักอุตุนิยมวิทยาไทยและการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, *เขื่อนภูมิพล: กว่าจะเป็นวันนี้*, น.85-112.

⁵⁵ จันทร์ทิพย์ คงปาน, “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่ง ประเทศไทย: กรณีศึกษาเขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก,” น.72-81.

ที่ไปเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย หรือแม่ฮ่องสอนแล้ว ขากลับก็นิยมมาลงเรือที่ดอยเต่าล่องมาถึงหน้าเขื่อนภูมิพล เป็นเส้นทางหนึ่งในทางเลือกของนักท่องเที่ยวก่อนเดินทางกลับกรุงเทพฯ⁵⁶ ลักษณะของทะเลสาบแม่ปิงจะเป็นอ่างน้ำกว้างใหญ่สลับกับช่วงที่เป็นช่องน้ำแคบ ช่วงที่เป็นอ่างน้ำใหญ่มีสี่บริเวณใหญ่ๆ นับจากเหนือเขื่อนขึ้นไป คือ อ่าง 1 อ่าง 2 อ่าง 3 และอ่าง สุดท้ายคืออ่างดอยเต่า สำหรับสถานที่ที่นักท่องเที่ยวนิยมแวะท่องเที่ยวตามอ่างต่างๆ ได้แก่ พระพุทธบาทดอยเขาหนาม อยู่ในอ่าง 1 เป็นเกาะกลางน้ำอยู่ห่างจากหน้าเขื่อนประมาณ 6 กิโลเมตร มีบันไดคอนกรีตขึ้นไปบนยอดดอย ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรบาท และสามารถมองเห็นวิวของทะเลสาบเป็นมุมกว้าง รวมทั้งยังเป็นจุดศูนย์กลางพระพุทธรศาสนาของ “ชุมชนชาวแพที่อาศัยอยู่ในอ่างเก็บน้ำ”⁵⁷

นอกจากนี้ยังมีดอยเจ้าพ่อหลวง ซึ่งเป็นภูเขาซึ่งมีหน้าผาสูงชัน และเป็นแหลมยื่นกั้นระหว่างอ่าง 1 กับ อ่าง 2 ดอยเจ้าพ่อหลวงเป็นที่นับถือของคนทั่วไป หากผู้คนผ่านบริเวณนี้ มักจะต้องไหว้แสดงความเคารพ⁵⁸ อีกทั้งยังมีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ เช่น ผาอาบนาง ซึ่งอยู่ในอ่างสาม เป็นหน้าผาสูงชันมาก มีตำนานว่าเมื่อพระนางจามเทวีเดินทางมาถึงบริเวณนี้ มีสาวใช้คนหนึ่งป่วยและตาย พระนางจึงให้ฝังศพไว้ แล้วพระนางปรารถนาจะสร้างน้ำชำระสระพระเกศาจึงอธิษฐานขอน้ำจากเทพยดา พอสิ้นคำอธิษฐานที่ปรากฏน้ำไหลหลั่งลงมาจากหน้าผา จึงได้ชื่อว่า ผาอาบนาง ส่วนพระธาตุแก่งสร้อย อยู่ในอ่างสาม เป็นพระธาตุเจดีย์สี่ห้อง ซึ่งสร้างใหม่ครอบองค์เจดีย์เก่าที่หักพังไปเหลือเพียงครึ่งองค์เจดีย์อยู่บนยอดเขา เป็นจุดชมวิวมองเห็นทะเลสาบท่ามกลางทิวเขาสลับซับซ้อน กรมศิลปากรสันนิษฐานว่าบริเวณนี้น่าจะเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญของแคว้นศรีสุโขทัย (ลำพูน) เมื่อ 800 ปีมาแล้วที่มีชื่อว่า “เวียงสร้อย”⁵⁹ และยังมี ถ้ำช้างร้อง อยู่ในอ่างสาม เชื่อกันว่าเคยเป็นที่ประทับแรมของพระนางเจ้าจามเทวี เมื่อครั้งที่ล่องแม่น้ำปิงผ่านเมืองตากไปสู่สุโขทัย บริเวณนี้เคย

---

⁵⁶ สมาคมนักอุทกวิทยาไทยและการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, *เขื่อนภูมิพล: กว่าจะมาเป็นวันนี้*, น.99-112.

⁵⁷ “ทะเลสาบดอยเต่า” เว็บไซต์มิวเซียมไทยแลนด์, <https://www.museumthailand.com/th/3891/storytelling/>, สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2566.

⁵⁸ “เขื่อนภูมิพล (ยันฮี),” เว็บไซต์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, <https://thai.tourismthailand.org/Attraction/>, สืบค้นเมื่อ 19 กรกฎาคม 2566.

⁵⁹ จันทร์ทิพย์ คงปาน, “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย: กรณีศึกษาเขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก,” น.97.

เป็นที่ประทับของพระเจ้าตากสินด้วย ลักษณะเป็นถ้ำตื้นๆ ไม่ใหญ่นัก เป็นที่ประดิษฐานศาลเจ้าแม่จามเทวี พระพุทธรูป และที่ตั้งของศาลาไม้ทรงไทยภาคเหนือ รวมทั้งมีหินงอกหินย้อยมากมายเป็นจุดที่นิยมจอดให้นักท่องเที่ยวลงเล่นน้ำและบางเรือนแพมีบ้านนาโบทให้เล่น บริเวณนี้ นอกจากนี้ยังมีหมู่บ้านเหนือเขื่อนขึ้นไป หมู่บ้านอูมฮวม ตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก เป็นหมู่บ้านกลางหุบเขาของชาวปกากะญอ ตั้งอยู่เหนือเขื่อนภูมิพล⁶⁰

สถานที่ท่องเที่ยวที่พัฒนาขึ้นมาจำนวนมากในช่วงทศวรรษ 2560 ส่งผลให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวยังเขื่อนภูมิพลมากขึ้นมีการใช้สื่อออนไลน์เข้าช่วยโปรโมต มีการเที่ยวตามกระแสโดย ททท. และทางเขื่อนภูมิพลก็มีการจัดกิจกรรมหลากหลายเพื่อเชิญชวนให้คนมาเที่ยวเขื่อน และนำกิจกรรมการท่องเที่ยวโพสต์ลงเว็บไซต์และเฟสบุ๊ก อาทิ การแข่งวิ่ง กิจกรรมวันสำคัญ แข่งพายเรือ เป็นต้น นอกจากนี้ รัฐมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการท่องเที่ยวในประเทศเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีความสำคัญกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม บทบาทที่เด่นชัดของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวก็คือ บทบาทด้านเศรษฐกิจซึ่งอาจกล่าวได้ว่า อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ทำรายได้ที่สำคัญให้ประเทศเป็นลำดับต้น โดยเฉพาะการนำเงินตราต่างประเทศเข้ามาใช้จ่ายในระบบเศรษฐกิจของประเทศ จึงทำให้สถานที่สำคัญต่างๆ ในไทยได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ และเอกชนในการพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เป็นแลนด์มาร์คสำคัญที่สร้างความมั่นคง เช่นเขื่อนภูมิพล อย่างไรก็ตามพบว่าการท่องเที่ยวที่พัฒนาขึ้นนั้นอาจจะได้ไม่ผลในเชิงบวกแต่เพียงอย่างเดียวดังที่ จันทิพย์ คงปาน ได้ศึกษาเอาไว้พบว่า การท่องเที่ยววนมาซึ่งปัญหาการถ่างของเสีย เศษอาหารทำให้น้ำเน่าเสีย โดยเฉพาะผู้ประกอบการเรือ/แพ เป็นต้น⁶¹

อย่างไรก็ตามการที่เขื่อนผลิตไฟฟ้าถูกทำให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยเน้นประเด็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อาจจะได้ไม่สะท้อนกับความพยายามในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสมอไป เพราะการสร้างเขื่อนได้รับการศึกษาวิจัยแล้วว่าได้ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและผู้คนมากมาย และไม่คุ้มค่ากับการลงทุนนัก เมื่อรัฐและ กฟผ.

---

⁶⁰ “วิถี ‘คนเหนือเขื่อน’ บ้านอูมฮวม ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก,” เว็บไซต์ไทยพีบีเอส, <https://www.thaipbs.or.th/program/TheConnect/episodes/71692>, สืบค้นเมื่อ 9 พฤศจิกายน 2566.

⁶¹ จันทิพย์ คงปาน, “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย: กรณีศึกษาเขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก,” น.101.

เห็นว่าเขื่อนอาจจะไม่ได้สร้างมูลค่าการไฟฟ้าที่คุ้มทุน แถมยังทำให้ต้องเสียงบประมาณในการดูแลเป็นจำนวนมาก จึงมีความพยายามสร้างภาพลักษณ์ให้เขื่อนกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ พร้อมทั้งสนับสนุนการท่องเที่ยวเขื่อนต่างๆ เพื่อหารายได้มาบริหารจัดการเขื่อนเขื่อนต่างๆ ของไทยในทุกวันนี้จึงถูกเปลี่ยนบทบาทจากเดิม กลายมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแทน โดยการสร้างภาพลักษณ์สถานที่ท่องเที่ยวธรรมชาติให้กับเขื่อน สอดคล้องกับกระแสการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นผลพวงที่มาจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก่อนหน้านี้ ได้กลายเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เขื่อนในประเทศไทยกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมอีกด้วย จึงไม่น่าแปลกใจที่จะมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเขื่อนต่อไป และจะมีจำนวนนักท่องเที่ยวขยายตัวเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ หากไม่มีสถานการณ์ใดมาเป็นอุปสรรคขัดขวาง⁶²

บทสรุป

ความพยายามของรัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการสร้างสถานภาพ บทบาท และภาพลักษณ์ใหม่ให้แก่เขื่อนภูมิพล ได้ทำให้หน้าที่หลักของเขื่อนภูมิพลในตอนแรกสร้างคือการเป็นแหล่งผลิตพลังงานไฟฟ้าถูกเน้นย้ำกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในเชิงนิเวศ ทั้งนี้เพื่อเป็นการต่อสู้กับกระแสคัดค้านต่อต้านการสร้างเขื่อนโดยเฉพาะในประเด็นที่เขื่อนสร้างผลกระทบต่อชาวบ้านและทรัพยากรธรรมชาติ ความพยายามดังกล่าวถือว่าค่อนข้างประสบความสำเร็จหากพิจารณาจากสถิติการท่องเที่ยวและกระแสสังคมที่มีต่อเขื่อนภูมิพลนับจากทศวรรษ 2540 ถึง 2560 ที่ได้ทำการศึกษา ทั้งนี้เป็นผลมาจากนโยบายสนับสนุนการท่องเที่ยวของรัฐตลอดจนกระแสการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระแสการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อีกทั้งยังมีปัจจัยอีกหลายอย่างที่เป็นลักษณะเฉพาะของสังคมไทยหรือเป็นบริบทภายในสังคมไทยเองด้วยที่ทำให้ไม่มีการเรียกร้องให้หรือเขื่อนอย่างที่ควรจะเป็นเหมือนในประเทศที่พัฒนาแล้วอื่นๆ เช่น การพยายามเชื่อมโยงเขื่อนเข้ากับบุคคลสำคัญที่มีผู้คนให้การยอมรับอย่างกว้างขวาง การพยายามสร้างกิจกรรมหรือโครงการให้คนในชุมชนบริเวณเขื่อนเข้ามามีส่วนร่วมในผลประโยชน์ต่างๆ การใช้สื่อออนไลน์มาช่วยในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวและภาพลักษณ์ของเขื่อน ตลอดจนการสร้างภาพลักษณ์ว่าเขื่อนภูมิพลเป็นเขื่อนที่มีคุณภาพการแก่คนไทยทั้งประเทศโดยเฉพาะการผลิตกระแสไฟฟ้า ทั้งที่ในความเป็นจริงการผลิต

---

⁶² เรื่องเดียวกัน, น.102.

กระแสไฟฟ้าจากเขื่อนได้ประสบปัญหาการผลิตที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการมานานแล้วและยังมีค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาค่อนข้างสูง จนต้องหันมาหารายได้จากการท่องเที่ยวมากขึ้น และจะยังคงเป็นเช่นนี้ต่อไป จนทำให้ภาพจำของคนที่มีต่อเขื่อนคือความมีประโยชน์มากมาย นานับการของเขื่อน ที่สามารถกลบเกลื่อนความทรงจำที่เลวร้ายที่มีต่อโครงการสร้างเขื่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพยายามดูดซับเอาทรัพยากรของท้องถิ่นไปหล่อเลี้ยงคนในเมืองและภาคอุตสาหกรรม ตลอดจนการต้องอพยพโยกย้ายจากถิ่นฐานบ้านเกิดของคนในท้องถิ่นที่เหลือไว้เพียงเศษซากโบราณสถานและร่องรอยวิถีชีวิตของผู้คนบริเวณแม่น้ำปิงในอดีตที่ไม่อาจหวนคืน

หมายเหตุ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาตรี สาขาประวัติศาสตร์ ปีการศึกษา 2566 อาจารย์ที่ปรึกษา อ.ทิวาพร ใจก้อน

รายการอ้างอิง

เอกสารภาษาไทย

กองวิชาการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. *สถิติการท่องเที่ยวภายในประเทศ ภาคเหนือ ปี 2546*. กรุงเทพฯ: กองวิชาการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2547.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. *รายงานประจำปี 2546*. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2547.

กิตติพร ใจบุญ. “ความจริงในเรื่องเขื่อน บทศึกษาการปฏิบัติการทางวาทกรรมในสังคมไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2490-2537.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538.

จันทร์ทิพย์ คงปาน. “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย: กรณีศึกษาเขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์ กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2546.

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. “การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการท่องเที่ยว.” *จุลสารการท่องเที่ยว*. ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (มกราคม – มีนาคม 2536): 38-41.

ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ. “นิเวศวิทยาการเมืองของการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในประเทศไทย: กรณีศึกษาโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น.” *วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 2543.

โดม ไกรปกรณ์. “ขบวนการสิ่งแวดล้อมในสังคมไทยระหว่าง พ.ศ.2525-2535: ศึกษาการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเขื่อนน้ำโจน เขื่อนแก่งกรุง และเขื่อนปากมูล.” *วิทยานิพนธ์ปริญญาดุขภูมิบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 2548.

พัชรพรรณ ภูคาพิน. “ความพร้อมในการพัฒนาพื้นที่รอบเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.” *วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภูมิศาสตร์การวางแผนการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, 2545.

เยาวดา ตฤณมานนท์. “ท่าทีของสื่อมวลชนต่อโครงการก่อสร้างเขื่อนพลังน้ำ ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีเขื่อนน้ำโจน เขื่อนแก่งกรุง เขื่อนปากมูล.” *วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 2535.

สมาคมนักอุทกวิทยาไทยและการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. *เขื่อนภูมิพล: กว่าจะมาเป็นวันนี้*. กรุงเทพฯ: บুম สเตชั่น จำกัด, 2557.

สายหยุด ศรีสุเทพ. “การวิเคราะห์ต้นทุนของธุรกิจนำเที่ยวเดินป่าและล่องแพในเส้นทางลำน้ำแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่.” *วิทยานิพนธ์ เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 2543.

โสภาวรณ ตรีสุวรรณณี และชิดชม กันจุฬา. “ค่านิยม และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวบริเวณเขื่อนในประเทศไทย กรณีศึกษา: เขื่อนรัชชประภา อุทยานแห่งชาติเขาสก จังหวัดสุราษฎร์ธานี และเขื่อนศรีนครินทร์ อุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์ จังหวัดกาญจนบุรี.” *วารสารบริหารธุรกิจศรีนครินทรวิโรฒ*. ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2560): 51-74.

อนรรฆ พิทักษ์ธานิน. “‘ก่อนจะเป็น ปตท.’: ประวัติศาสตร์อุตสาหกรรมน้ำมันปิโตรเลียมในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2489 ถึง 2521.” *วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 2556.

วารสารประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ระดับปริญญาตรี

อุษณีย์ ศิริสุนทรไพบูลย์. “แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐ: ศึกษาเฉพาะโครงการเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำ.” วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

เอกสารภาษาอังกฤษ

Hundley, Norris (Jr.). *Water and the West: The Colorado River Compact and the Politics of Water in the American West*. California: University of California Press, 2009.

Turner, James Morton. “From Woodcraft to ‘Leave No Trace’: Wilderness, Consumerism, and Environmentalism in Twentieth-Century America.” *Environmental History*, 7, 3 (2002): 462–484.

การสัมภาษณ์

นางสาวเชียว ลอยสง อายุ 60 ปี. แม่ค้าทำการค้าขายที่ตลาดวังหมัน ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก. วันที่ 23 กันยายน 2566.

นางวรรณมา หลวงไชยา อายุ 58 ปี. แม่ค้าทำการค้าขายที่ตลาดวังหมัน ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก. วันที่ 23 กันยายน 2566.

นางสาวรดาณัฐ บัวกล้า อายุ 40 ปี. เจ้าพนักงานเขื่อนภูมิพล ต.สามเงา อ.สามเงา จ.ตาก. วันที่ 23 กันยายน 2566.

แหล่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

“เขื่อนภูมิพล (ยันฮี).” เว็บไซต์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, <https://thai.tourismthailand.org/Attraction/>, สืบค้นเมื่อ 19 กรกฎาคม 2566 “ทะเลสาบดอยเต่า.” เว็บไซต์มิวเซียมไทยแลนด์, <https://www.museumthailand.com/th/3891/storytelling/>, สืบค้น เมื่อ 15 ตุลาคม 2566.

“นักปั่นเสือภูเขานานาชาติ ประทับใจท่องเที่ยวเขื่อนภูมิพล.” เว็บไซต์ไทยรัฐออนไลน์, <https://www.thairath.co.th/news/local/north/1659923>, สืบค้นเมื่อ 8 พฤศจิกายน 2566.

“บันทึกเวทีเสริมความมั่นใจทางกฎหมายข้อบัญญัติท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร 21 ธันวาคม 2554 ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลหอด อำเภอสอด จังหวัด เชียงใหม่.” เว็บไซต์ประชาไท, <https://prachatai.com/journal/2012/04/39927>, สืบค้นเมื่อ 16 พฤษภาคม 2567.

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. “รายงานวิสัยทัศน์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ.2579.” เว็บไซต์ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, https://secretary.mots.go.th/ewtadmin/ewt/policy/download/article/article_20170509151433.pdf, สืบค้นเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2566.

การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. “เขื่อนภูมิพล (จ.ตาก) ความเป็นมา.” เว็บไซต์การไฟฟ้า ฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, <https://www.egat.co.th/home/bhumibol-dm/#>, สืบค้นเมื่อ 10 พฤศจิกายน 2566.

นิตา บูรณวงค์. “หลบหนี หรือ แสวงหา?: การเดินทางในภาพยนตร์ไทย.” เว็บไซต์มิวเซียมสยาม, <https://museumsiam.org/km-detail.php?CID=177&CONID=5777>, สืบค้นเมื่อ 1 พฤศจิกายน 2566.

พรศักดิ์ ปัญญาลิขิต. “ประวัติศาสตร์การสร้างเขื่อน และการ ‘รื้อเขื่อน’ เพื่อคืนความสมดุล ให้แก่ระบบนิเวศ.” เว็บไซต์มูลนิธิสืบนาคะเสถียร, <https://www.seub.or.th/blogging/knowledge/2024-79/>, สืบค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2566.

“วิถี ‘คนเหนือเขื่อน’ บ้านอุ้มฮวม ต.บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก.” เว็บไซต์ไทยพีบีเอส, <https://www.thaipbs.or.th/program/TheConnect/episodes/71692>, สืบค้นเมื่อ 9 พฤศจิกายน 2566.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. “พิพิธภัณฑ์เฉลิมพระเกียรติ เขื่อนภูมิพล.” สืบค้นจากเว็บไซต์ศูนย์ มานุษยวิทยาสิรินธร, <https://db.sac.or.th/museum/museum-detail/510>, สืบค้นเมื่อ 19 มีนาคม 2566.